

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Šikana na druhém stupni základních škol a její řešení z pohledu metodiků prevence

Bakalářská práce

Autorka: Eliška Kopecká
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních
Vedoucí: PaedDr. Bc. Martin Knytl, MBA, MCS
Oponent: Mgr. Bc. Jitka Kaplanová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Eliška Kopecká
Studium:	P21P0138
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních
Název bakalářské práce:	Šikana na druhém stupni základních škol a její řešení z pohledu metodiků prevence
Název bakalářské práce AJ:	Bullying in Lower Secondary Schools and its Solution from the Point of View of Prevention Methodologists

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se věnuje šikaně na druhém stupni základních škol a možnostem jejího řešení z pohledu metodiků prevence. Teoretická část charakterizuje pojmy, jako jsou šikana, oběť, agresor, formy šikany a důsledky šikany. Součástí práce je také vymezení funkce metodika prevence na základních školách a náplně jeho práce. Empirická část prostřednictvím kvalitativního přístupu a techniky polostrukturovaného rozhovoru zjišťuje možnosti řešení šikany na druhém stupni základních škol z pohledu metodiků prevence.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad V. JÚVA a V. HLAVATÁ. 2., rozš. České vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.

JANOŠOVÁ, P. et al. *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-2992-3.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

RICHTEROVÁ, M., ZVÍROTSKÝ, M. a BENDL, S. *Šikana v otázkách a odpovědích*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2022. ISBN 978-80-7603-300-9.

MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. *Výchovné poradenství*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-174-5.

Zadávací pracoviště:	Ústav sociálních studií, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	PaedDr. Bc. Martin Knytl, MBA, MCS
Oponent:	Mgr. Bc. Jitka Kaplanová, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	28.2.2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Šikana na druhém stupni základních škol a její řešení z pohledu metodiků prevence* vypracovala pod vedením vedoucího práce PaedDr. Bc. Martina Knytla, MBA, MCS, samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 24. 4. 2024

Eliška Kopecká

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucímu práce PaedDr. Bc. Martinu Knytlovi, MBA, MCS, za odborné vedení, cenné připomínky a vstřícný přístup při tvorbě této práce. Poděkování patří také školním metodikům prevence, kteří mi ochotně poskytli potřebné informace pro výzkumné šetření.

Anotace

KOPECKÁ, Eliška. *Šikana na druhém stupni základních škol a její řešení z pohledu metodiků prevence*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2024. 60 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá šikanou na druhém stupni základních škol a možnostmi jejího řešení z pohledu metodiků prevence. Teoretické kapitoly se věnují charakteristice šikany a školnímu poradenskému pracovišti. První kapitola je zaměřena na vysvětlení pojmu šikana a detailně pracuje se všemi termíny, které jsou s ní spojené. Dále se teoretická část zaměřuje na řešení šikany a s ní spojené následky. V bakalářské práci je také vymezena prevence šikany, která se zaměřuje na Program proti šikanování a Minimální preventivní program. Poslední kapitola teoretické části se věnuje školnímu poradenskému pracovišti, konkrétně vymezuje funkci školního metodika prevence a dále představuje další specializované pracovníky, kteří mohou řešit šikanu ve škole. Empirická část za použití kvalitativně orientovaného přístupu a techniky rozhovoru zjišťuje možnosti řešení šikany na druhém stupni základních škol z pohledu metodiků prevence.

Klíčová slova: šikana, oběť, agresor, prevence, metodik prevence

Annotation

KOPECKÁ, Eliška. *Bullying in Lower Secondary Schools and its Solution from the Point of View of Prevention Methodologists*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2024. 60 pp. Bachelor Thesis.

The bachelor thesis deals with bullying in lower secondary schools and possible solutions from prevention methodologists's point of view. Theoretical chapters describe characteristics of bullying and school counselling. The first chapter is focused on explanation of the term bullying and describes all connected terms in details. The theoretical part further deals with solutions for bullying and connected consequences. Prevention of bullying focused on Anti-bullying programme and Minimal prevention programme is also described in the thesis. The last chapter of theoretical part describes school counselling. It particularly addresses the role of school prevention methodologists and further introduces other specialised workers who can deal with bullying at schools. The empirical part discovers possible solutions of bullying in lower secondary schools from point of view of prevention methodologists by using qualitatively oriented approach and interview.

Keywords: bullying, victim, aggressor, prevention, prevention methodologist

Prohlášení

Prohlašuji, že Bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod	9
1 Charakteristika šikany.....	10
1.1 Rozdíl mezi šikanou a škádlením.....	11
1.2 Stádia šikany	11
1.3 Formy šikany.....	12
1.4 Diagnostika šikany	15
1.5 Příčiny šikany.....	16
1.6 Charakteristika účastníků šikany.....	18
2 Řešení šikany a následky šikany	25
2.1 Řešení šikany	25
2.2 Následky šikany	27
3 Prevence šikany	29
3.1 Program proti šikanování	30
3.2 Minimální preventivní program	31
4 Školní poradenské pracoviště a jeho charakteristika	33
4.1 Školní metodik prevence.....	34
4.2 Další specializovaní pracovníci, kteří mohou řešit šikanu ve škole.....	38
5 Empirická část	41
5.1 Metodologie výzkumného šetření	41
5.2 Výzkumný problém, cíle výzkumného šetření a výzkumné otázky	42
5.3 Výzkumný vzorek a metodologie sběru dat.....	43
5.4 Analýza výsledků výzkumného šetření.....	44
5.5 Diskuze – shrnutí výzkumného šetření	48
Závěr	50
Seznam použitých zdrojů	51
Seznam příloh.....	55
Přílohy.....	56

Úvod

Bakalářské práce nese název *Šikana na druhém stupni základních škol a její řešení z pohledu metodiků prevence*. Autorka zvolila tuto problematiku z důvodu zkušenosti se šikanou ve školním prostředí, která dle jejího názoru byla brána na lehkou váhu a nebyla řešena adekvátním způsobem. Šikana je závažný problém, který má často těžké důsledky a velmi dynamický průběh. Včasný zásah a vhodné řešení hraje důležitou roli v dopadech na všechny účastníky šikany, ale především na oběť, u které se následky mohou objevit až v dospělosti. Tato problematika byla, je a bude ve vzdělávacích institucích bohužel stále aktuální, proto je potřeba šikanu co nejdříve odhalit, pochopit a patřičným způsobem řešit a umožnit tak studentům snadnější cestu ke vzdělávání.

Teoretická část je rozdělena na čtyři hlavní kapitoly. První kapitola se zaměřuje na charakteristiku šikany, kde je vysvětlen rozdíl mezi šikanou a šikadlením, dále jsou zde přiblíženy stádia, formy a příčiny šikany. Poslední část první kapitoly se věnuje diagnostice šikany a charakteristice účastníků této problematiky.

Druhá kapitola vykresluje řešení šikany a následky s ní spojené. Ve třetí kapitole autorka představuje prevenci šikany, kde více přibližuje Program proti šikanování a Minimální preventivní program.

Práce se ve čtvrté kapitole zabývá školním poradenským pracovištěm a jeho charakteristikou, kde je především popisována funkce školního metodika prevence a poté další specializovaní pracovníci, kteří řeší šikanu ve škole.

Empirická část vymezuje metodologii výzkumného šetření, dále pak výzkumný problém, cíle výzkumného šetření a výzkumné otázky. Je zde představen výzkumný vzorek a jeho základní charakteristika. Empirická část také popisuje výsledky kvalitativního výzkumu, při kterém autorka využila techniku rozhovoru.

Cílem bakalářské práce je pomocí odborných zdrojů charakterizovat pojmy, jako jsou šikana, oběť, agresor, formy šikany, následky šikany, prevence šikany a také vymezení funkce školního metodika prevence. Bakalářská práce si dále klade za cíl zjistit, jestli dle školních metodiků prevence má délka praxe vliv na včasné rozpoznání šikany a zjistit, jak školní metodici prevence řeší šikanu, jaké mají postupy při odhalování a při řešení šikany a jaké mají preventivní aktivity, aby k šikaně nedocházelo.

1 Charakteristika šikany

„Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování a pronásledování.“ (Říčan, 1995, s. 25) V České republice byl termín šikana poprvé spojen s armádou, kde byli nováčci „bažanti“ fyzicky týráni, ponižováni a vydírání ze strany „mazáků“. (Říčan, 1995, s. 25)

V odborné literatuře existuje mnoho definic, jak v užším, tak v širším slova smyslu. Říčan a Jánošová (2010, s. 21) definují šikanu jako „*ublížování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit.*“ A dodávají, že jde o chování, které se děje opakovaně a které se děje ve škole mezi žáky nebo studenty, mezi sportovci ve sportovním oddíle anebo také mezi spolupracovníky na pracovišti.

Kolář definuje šikanu trochu jinak, ve své publikaci uvádí, že „*žák nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresí a manipulaci.*“ (Kolář, 2005, s. 27)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, dále jen MŠMT definuje šikanování, jako jakékoliv chování, které má za cíl ohrožit, zastrašit a ublížit jinému žákovi nebo skupině žáků. Šikana je cílené a opakované chování, které užívá fyzické a psychické útoky, které jsou jedincem nebo skupinou jedinců namířené na jedince nebo skupinu jedinců, kteří se neumí z nejrůznějších důvodů bránit. Šikana může mít i formu sexuálního obtěžování či zneužívání. „*Šikana se nově může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. Kyberšikanu, ta zahrnuje útoky pomocí emailů, SMS zpráv a vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky.*“ (MŠMT, 2016)

Šikanu vymezil také Bendl (2003, s. 25), který uvádí, že šikana má tři podstatné rysy:

- opakování agrese
- skutečnost, že agrese je cílem jednání
- nepoměr sil mezi agresorem a obětí

Jánošová (2016, s. 27) uvádí tyto tři rysy v podobném znění: záměrné, respektive agresivní jednání, jeho opakovanost a nerovnováha sil. Na těchto třech kritériích se shodují vesměs všichni odborníci, kteří se věnují šikaně.

Jánošová a Říčan (2010) zmiňují přímou a nepřímou šikanu. **Přímá šikana** spočívá v násilí všeho druhu, zahrnují sem **působení bolesti** (bití, kopání a pálení), **ponižující tělesnou manipulaci** (nucení sníst nebo vypít něco odporného, obnažování), **poškozování a brání osobních věcí** (oblečení, jídlo, peníze, školní potřeby), **slovní**

napadání (nadávky, posměch a pomluvy), a jako poslední zmiňují **zotročování** (oběť je pod výhrůžkami bití donucena k něčemu ponižujícímu nebo zakázanému např. krádež v obchodě). **Nepřímá šikana** se často kombinuje s přímou šikanou. Nepřímá šikana spočívá v **sociální izolaci**, kdy je oběť vyčleňována ze skupiny. Nepřímá šikana má za cíl působit na emocionální a psychickou stránku oběti.

1.1 Rozdíl mezi šikanou a škádlením

Pro rozpoznání šikany je důležité si uvědomit, co šikana je a co není. Dle MŠMT se škádlení a agrese nepovažují za šikování, jestliže nemají dlouhodobý charakter a chybí nepoměr sil. Toto odlišení může být někdy nezřetelné. Hlavním prvkem rozlišení je schopnost žáka škádlení opřevovat, bránit se mu anebo ho zastavit. Pokud se žák škádlení nebo agrese bránit neumí anebo se bránit nemůže a cítí se bezradný, a i tak agrese nebo škádlení pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanování. (MŠMT, 2016)

Rozdílům mezi šikanováním a škádlením se věnuje také Kolář (2011), který tvrdí, že rozdíly jsou komplikované a odpověď není jednoduchá, přesto to zjednodušeně popisuje takto: u škádlení se očekává, že budou obě strany zažívat legraci, ale když je zřejmé, že jedna strana to jako legraci nebere (jedinec je bezradný a zranitelný), pak ten, kdo škádlení iniciuje, se omluví a ve škádlení dál nepokračuje, protože se v něm projevila lítost a respekt k druhému, kterému se chování nelíbí. U šikany je to přesně obráceně. Iniciátor šikany chce druhého ranit, ublížit mu a ze svého chování má radost. Ve většině případů se násilí začne stupňovat.

1.2 Stádia šikany

Stádia šikany jsou dle webové stránky Pedagogika učitelům a studentům rozděleny do šesti stádií: zrod ostrakismu, fyzická agrese a přitvrzování manipulace, vytvoření jádra, přijetí norem agresora, totalita neboli dokonalá šikana a nejvyšší stupeň dokonalosti.

- **Zrod ostrakismu** – v této fázi šikany jde o mírné nátlaky, které mají charakter psychického násilí, kdy se jedinec necítí dobře. Projevem může být to, že se jedinec odlišuje od ostatních a není oblíbený ve skupině. Oběť je izolována od ostatních členů skupiny a jsou na ní mířeny různé nadávky a pomluvy.
- **Fyzická agrese a přitvrzování manipulace** – vzorce chování, které jsou u první fáze šikany, se stupňují. V zátěžových situacích ve skupině roste napětí

a ostrakizovaní žáci začnou sloužit jako hromosvod. Manipulace se přitvrzuje a agresori se odhodlají k fyzickému útoku, přičemž si vychutnávají pocit moci. Velmi často jim také dělá radost strach oběti.

- **Vytvoření jádra** – tato fáze je klíčový moment. V této fázi se totiž vytvoří úderné jádro. Agresori systematicky, nikoliv už náhodně začínají šikanovat. Často agresori útočí na žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy na ty „slabší“. Skupina se rozdělí na jedince slabé a jedince silné.
- **Přijetí norem agresora** – v této fázi většina skupiny přijímá normy agresorů, které se stávají nepsanými pravidly a málo kdo se jim dokáže postavit, protože se jejich porušení trestá. U agresorů dochází k vytvoření tzv. alternativní identity, která je velmi podobná vůdcům.
- **Totalita neboli dokonalá šikana** – násilí přijímají všichni členové třídy. Skupina je rozdělena na jedince, kteří vládnou a na jedince, kteří jsou ovládáni. Obrazně řečeno nastává „vykořisťování“. Násilí se stupňuje, je častější a brutálnější. Oběti chodí za školu, předstírají nemoci, sebepoškozují se. Začíná se objevovat psychická manipulace, že jedni mají všechna práva a ti druzí nemají žádná.
- **Nejvyšší stupeň dokonalosti** – poslední fáze šikany je typická pro vojenská zařízení, pro věznice a pro výchovné ústavy pro děti a mládež. V této fázi šikany se jedná o vážné ohrožení zdraví, v horších případech až ohrožení na životě. (Pedagogika učitelům a studentům, online)

Někteří autoři uvádí jen pět stádií šikany. Například Kolář (1997, 2005) rozřadil stádia šikany do pěti stádií, protože jednotlivá stádia vyžadovala jiné způsoby řešení. Pojmenoval je jako „*pět stádií onemocnění*“ – první stádium (zrod ostrakismu), druhé stádium (fyzická agrese a přitvrzování manipulace, třetí stádium (klíčový moment – vytvoření jádra), čtvrté stádium (většina přijímá normy agresora) a páté stádium (totalita neboli dokonalá šikana). Pět stádií uvádí i Lovasová (2006). Stádia a jejich význam i tak zůstávají stejná.

1.3 Formy šikany

Instituce a autoři, kteří se věnují šikaně, definují formy šikany rozdílně. V této podkapitole budou představeny některé z nich.

Policie České republiky (2024, online) uvádí tyto formy šikany:

- **Fyzická agrese** – agresor využívá k šikanování fyzické násilí, může také využívat různé předměty, kterými je šikanování brutálnější.
- **Slovní agrese a zastrašování** – agresor vyhrožuje fyzickými útoky, nadává, vysmívá se a zastrašuje oběť.
- **Krádeže, ničení a manipulace s věcmi** – agresor ničí nebo odcizuje věci oběti (např. školní pomůcky).
- **Násilné manipulativní příkazy** – oběť je agresorem donucena k různým nepříjemným úkolům nebo činnostem (např. odevzdávat kapesné).

Zajímavé rozdělení použil Kolář (2005, s. 32), ten rozděluje šikanu na osm druhů šikanování:

- **Fyzické přímé aktivní** – např. útočníci oběť kopou a fackují.
- **Fyzické aktivní nepřímé** – např. oběti jsou ničeny věci, agresor pošle posluhovače, aby oběť zbili.
- **Fyzické pasivně přímé** – např. agresor omezuje oběť, aby si mohla sednout do lavice (agresor brání oběti v dosahování cíle).
- **Fyzicky pasivní nepřímé** – např. agresor nepustí oběť na požádání na záchod, nepustí oběť ze třídy (odmítnutí splnění požadavků).
- **Verbální aktivní přímé** – např. agresor uráží, nadává a zesměšňuje oběť.
- **Verbální aktivní nepřímé** – např. agresor rozšiřuje pomlvy, které oběť poškozují a ubližují jí, můžeme sem zařadit tzv. symbolickou agresi, která může být vyjádřena v básních, kresbách.
- **Verbální pasivní přímé** – např. agresor neodpovídá a záměrně ignoruje otázky, které má oběť, agresor neodpovídá na pozdrav.
- **Verbální pasivní nepřímé** – např. spolužáci se nezastanou oběti, i když je nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělal agresor.

Kolář (2005) považuje za nejpraktičtější tzv. trojdimensonální „mapu“, podle které lze rozdělit šikanování na tři dimenze: 1. přímé a nepřímé, 2. fyzické a verbální, 3. aktivní a pasivní. Kombinací těchto dimenzí vznikne osm druhů šikanování, které jsou vysvětleny v předchozím textu.

Dařílek (2013) uvádí, že šikana může vzniknout ve všech prostředích nebo sociálních skupinách, jako např. v rodině, ve škole, na pracovišti, u armády, u policie, nebo ve výchovných ústavech.

Formy šikany rozdělil na šikanu **podle obsahu**, která může mít politický, náboženský nebo rasový podtext. Dále zmiňuje šikanu **podle věku** žáků – šikana v předškolním vzdělávání (mateřské školy), 1. a 2. stupeň základních škol, střední školy a vysoké školy. Šikana v mateřské škole není propracovaná, chybí jí dlouhodobost a pravidelnost. Šikana **podle pohlaví** – šikanu dělí na chlapeckou a dívčí, avšak vzájemně se mohou kombinovat – chlapci šikanují dívky a opačně. U dívčí šikany převažuje psychická podoba šikany, která využívá verbální projevy, jako je ponižování, zesměšňování, manipulace a izolace. Z tohoto důvodu může být odhalení obtížnější. Dále zmiňuje šikanu **podle stádia rozvoje**, dělí šikanu na počáteční a na pokročilé stádium šikany. Zmiňuje také **Kyberšikanu**, ta se dle Dařílka (2013, s. 37) vymezuje, jako „*násilné chování s využitím komunikačních prostředků (mobil, internet)*.“ Kyberšikana bývá často propojena se školní šikanou, kdy je kyberšikana jejím pokračováním před velkým publikem. Zmiňuje také zajímavé termíny, jako je ekonomická šikana, která může být z důvodu značkového oblečení nebo drahé elektroniky, dále institucionální šikanu, která se může vyskytovat v armádě a ve státních subjektech. A v neposlední řadě šikanu skrytou, která se děje beze svědků, kdy je šikana páchána za „zavřenými dveřmi.“

Tři typy šikany – **slovní šikana** (škádlení, nadávky, urážky, ponižování, hrozby násilím a nevhodné sexuální narážky), **společenská šikana** (pomluvy a jejich šíření, záměrné odstrkování, izolace, zahanbování jedince na veřejnosti), **fyzická šikana** (plivání, kopání, štípání, mlácení, urážlivá a hrubá gesta, braní cizích věcí anebo jejich poškozování). Takto šikanu rozdělil autor Mayrock (2016).

Možností jak může agresor šikanovat oběť je mnoho. Dnešní dobou, která je typická pro informační a komunikačních technologie, se možnosti agresorů zvyšují. Sociální sítě mají mnohem větší dosah a agresori tak mohou útoky provádět před větší skupinou jedinců a díky tomu je jednou z moderních forem **kyberšikana**.

Kyberšikana

Kolář (2011, s. 83) popisuje kyberšikanu, jako jednu z forem psychické šikany, kterou definuje jako „*záměrné násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu*.“

Kopecký a Krejčí (2010, s. 7) definují kyberšikanu, jako „*nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (např. pomocí mobilních telefonů nebo služeb v rámci internetu), jež má za*

následek ublížení nebo poškození oběti“ uvádí také čtyři základní pravidla, jak se chránit před kyberšikanou:

- *respektovat ostatní uživatele* – chovat se s úctou a nevyvolávat konflikty,
- *nebýt přehnaně důvěřivý,*
- *nesdělovat citlivé informace, které by mohly být zneužity* (např. hesla, osobní údaje),
- *seznámit se s pravidly* – služby internetu a GSM sítí.

Kyberšikana se může projevovat různými způsoby, může být realizována dlouhodobě i krátkodobě a s rozdílnou intenzitou. Přesto má své specifické projevy, kterými jsou: ponižování a pomlouvání, krádež identity, zneužití cizí identity, publikování ponižujících fotografií, ztrapňování pomocí falešných profilů, obtěžování např. opakovaným voláním nebo psaním zpráv, vyloučení z virtuální komunity např. ze skupiny přátel v rámci sociálních sítí, zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť, provokování a napadání uživatelů v online komunikaci.

Rozdíl mezi kyberšikanou a tradiční šikanou je takový, že kyberšikana se odehrává ve virtuálním světě. Liší se tedy místo a čas útoku. U tradiční šikany můžeme předpokládat, kde a kdy k útoku dojde, může to být ve škole nebo venku na hřišti. Oproti tomu kyberšikana může být **kdykoliv** a **kdekoliv**. U tradiční šikany známe agresora, u kyberšikany je útočník ve většině případů anonymní, protože se může skrýt za přezdívkou. Z tohoto důvodu se tak útočníkem kyberšikany může stát prakticky kdokoli. (Kopecký, Krejčí, 2010, s. 5)

1.4 Diagnostika šikany

Lovasová (2006, s. 9) uvádí, že pokud chceme zjistit, zda se dítě stalo obětí šikany, musíme se aktivně zaměřit na **přímé a nepřímé ukazatele**, protože se nelze spoléhat na to, že se nám dítě svěřívá s tím, že je šikanováno. Důvody proč to dítě tají, mohou být různé – dítě se stydí, někdy to může být strach z reakce rodičů, často ale největší roli hraje strach ze msty agresorů. Je tedy nutné si všimnout změn. Podezřelá může být změna chování – dítě je více plačtivé, přestane mít zájem chodit s kamarády ven, dítěti se zhorší školní prospěch, někdy se dítě může projevovat agresí vůči sobě a kamarádům, začne být drzé na authority, mluvit vulgárně a vyrušovat. Důležité je si všimnout i zevnějšku, dítě může přestat chodit upravené, má nápadně roztržené oblečení, je špinavé a má odřeniny nebo modřiny. Avšak tyto znaky nemůžeme brát vždy jako

spolehlivé vodítko k šikaně, důležitá je netypická změna, kterou bychom u daného dítěte nečekali.

Nepřímé ukazatele = chování nebo vzhled dítěte. Lovasová (2006, s. 10) sem řadí např.: záškoláctví, strach jít do školy, zhoršený prospěch ve škole, špatné soustředění, ustrašené vystupování, opakované bolesti hlavy nebo břicha, návraty s poškozeným oblečením, modřiny, odřeniny, dítě se vrací ze školy hladové, opakovaná ztráta peněz nebo školních pomůcek, špatné usínání, noční můry, smutná nálada, apatie, nezvyklá agrese.

Přímé ukazatele = chování okolí vůči dítěti. Lovasová (2006, s. 10) sem řadí např.: nadávky, hrubé žertování, zesměšňování, úmyslné ponižování, výsměch, pohrdání, omezování svobody, bití, kopání nebo jiné tělesné napadání, poškozování a krádeže osobních věcí, neustálé kritizování.

Také Dařílek (2013, s. 37-38) uvádí signály šikany. Zmiňuje **alarmující signály** (žák sám nahlásí, že je šikanován, rodiče informují učitele). **Přímé signály** (žák je kritizován, zesměšňován, je nucena plnit příkazy). **Nepřímé signály** (zvýšená absence ve škole, zhoršení prospěchu, žákovi chybí školní pomůcky). **Signály ve třídě** (posmívání se, ponižování, žák má strach jít k tabuli, nikdo s ním nechce spolupracovat v týmu, žák často chodí na toaletu, vyhýbá se hodinám tělesné výchovy, žák má často na krajíčku nebo pláče). **Signály kyberšikany** (nepřímé signály týkající se oběti – neklid při čtení SMS zpráv, náhlé ukončení práce s počítačem / nepřímé signály týkající se agresora – smích u počítače, vyhýbání se hovorům o práci na počítači, používání více adres – účtů, dlouhé hodiny trávení na počítači)

1.5 Příčiny šikany

Šikana může mít mnoho příčin, je to určitý druh agrese. Agrese je „*chování, které vědomě a záměrně poškozuje druhého, ubližuje mu, způsobuje mu utrpení, omezuje ho a násilně mu brání ve výkonu činností, které chce vykonávat.*“ (Nešpor, 2018)

Proto je velice důležité věnovat čas a pátrat po příčinách, proč se dítě – agresor chová tak, jak se chová. Stejně tak důležité je věnovat pozornost i tomu, proč se dítě dostalo do pozice oběti. Velmi často odhalíme kořeny šikany v rodinách aktérů. Lovasová (2006, s. 11-12) s odkazem na Říčana (1995), který se problematikou šikany zabývá dlouhodobě a dívá se na ní očima hlubinné psychologie a psychoanalýzy, uvádí, že Říčán vysledoval a popsal čtyři hlavní příčiny šikany:

1) **Tlak kolektivu** – jedinec je často nucen, aby se choval tak, jak od něj očekává společnost, např. chlap má být mužně tvrdý, nikoliv změkčilý. Jestliže je jedinec pod neustálým tlakem „*být takovým, jakým mám být*“ vnímá, že se často právě slabší či neúspěšní jedinci stávají terčem posměchu a pohrdání. Tuto příčinu také vysvětlil psycholog C. G. Jung, ten tvrdí, že každý má v sobě mužskou a ženskou část, to znamená, že muž může být citlivý a něžný. Společnost je však nakloněná k tomu, aby muž tuto svou ženskou část potlačil a aby se z muže stal tvrdý, rázný a silný jedinec.

2) **Touha po moci** – „*přání ovládat druhého ať už za účelem prospěchu (nabytí hmotné věci, peněz), či uspokojení vlastního ega (někdo je nám vydán na milost a nemilost). Touha po moci je spíše „přiznivujícím motivem“ k výše uvedenému. Přání ovládat druhého člověka je silné i ze zcela racionálních (nikoli spíše správných) důvodů. Ovládáme-li nějakého jedince či ještě lépe skupinu jedinců, pomůže nám to splnit vlastní přání a dosáhnout jakéhosi uspokojení.*“ (Lovasová, 2006, s. 11)

3) **Motiv krutosti** – dle psychoanalytiků dřímá sklon k sadismu v každém jedinci a někdy stačí málo, aby se tento sklon probudil. Proto psychoanalýza předpokládá, že jedinci může působit potěšení vidět někoho trpět, aniž by se jednalo o jedince, který by měl sklony k sadismu. U šikany je tento prvek uspokojen „*vychutnáváním si utrpení druhého.*“

4) **Zvědavost, experiment** – agresor je zvědavý a zkouší, jak bude druhý jedinec (oběť) reagovat, když začne s ponižováním a s působením bolesti, je také zvědavý, jak se projeví jeho strach. Agresorovo týrání značí do jisté míry pokus. Lovasová opět odkazuje na slova Říčana, který uvedl že „*agresor cítí, že týrání a ponižování obětí takzvaně duševně obnažuje, což v něm vzbuzuje zvědavost podívat se až na její dno.*“ (Lovasová, 2006, s. 12)

Lovasová (2006, s. 12) uvádí, že aby se šikana mohla plně rozvinout, je potřeba, aby byly splněny tři podmínky:

1. přítomnost potencionálního šikanujícího agresora,
2. přítomnost potencionální oběti šikany,
3. přítomnost takového klimatu skupiny, které šikanování připustí, respektive mu nezabrání.

Úplně jiné příčiny uvádí Gajdošová (2006), ta rozdělila příčiny problémového chování – šikany na **endogenní** a **exogenní** faktory. Endogenní faktory jsou vrozené, patří mezi ně např. emoční labilita, poškození mozku, zpomalený vývoj, nižší intelekt. Tyto faktory nelze ovlivnit. Exogenní faktory jsou ovlivnitelné. Může mezi ně patřit

např. ztráta blízkého člověka, narušené vztahy v rodině, v kolektivu ve třídě, alkoholismus v rodině, nevhodná parta a s ní spojená kriminalita nebo užívání psychotropních látek. Zmiňuje také možnost kombinace těchto dvou faktorů – genetických a sociálních faktorů.

Kolář (2011, s. 139-140) uvádí, že se u agresorů vždy dala zaregistrovat nápadná *krutost* a *masivní touha po moci*. Tyto dva motivy lze považovat za hlavní hnací motor agresorů. Existují však různé další motivy, které se k těmto hlavním přidávají, a tak vytváří komplikované **motivační struktury** k tomu, aby agresor někomu ubližoval. Kolář zmiňuje tyto:

- *Motiv upoutání pozornosti* – agresor chce být středem pozornosti, touží po obdivu a přízni spolužáků.
- *Motiv zabíjení nudy* – šikanování přináší agresorovi vzrušení a podněty, přes které hledá, co ho baví.
- *Motiv „Mengeleho“* – v agresorovi se probouzí badatel, který chce prozkoumat, co daný jedinec (oběť) vydrží.
- *Motiv žárlivosti* – agresor závidí dobrému žákovi oblibu učitelů a kvůli tomu se mu začne mstít.
- *Motiv „prevence“* – jedinec, který byl obětí šikany, chce předejít svému týrání, tak na nové škole začne pro jistotu sám šikanovat, případně se k někomu přidá.
- *Motiv vykonat něco velkého* – někteří agresori jsou předurčení k celkovému neúspěchu, včetně toho školního, šikanováním si tak dokazují, že jsou schopni výkonu.
- *Motiv překonání osamělosti* – vztah mezi agresorem a obětí bývá intenzivní, tento vztah může mít charakter závislosti, bolest a nařikání oběti je agresorem chápáno jako projev, který je určen pouze pro něj.

Těchto sedm motivů přibližuje pochopení agresorovy motivační struktury k šikanování.

1.6 Charakteristika účastníků šikany

Agresor a oběť jsou hlavní účastníci šikany, avšak nejsou jedinými účastníky. Jánošová a Říčan (2010) uvádí „šikanu – hru o osmi hráčích“, kdy do šikany zahrnují agresora

a jeho pomocníky, oběť, třídní „publikum“, zastávce – spolužáky, kteří se aktivně zastávají oběti, pedagogy, rodiče zúčastněných dětí, místní komunitu a veřejnost.

Agresor

Agresor je ten, kdo se aktivně účastní šikany, začíná ji iniciovat. Existuje několik typů agresora. Kolář (2011) zmiňuje tři typy: agresor **drsňák**, **kultivovaný** agresor neboli „**slušňák**“ a agresor „**srandista**“. Agresor je většinou tělesně zdatný a silný, avšak neznamená to, že šikanu nemůže iniciovat jedinec, který je malý a slabý, protože inteligence, která je spojená s bezohledností a krutostí, může být schopná vyvážit nedostatek tělesné síly. Další znaky, které agresor může mít, je slabší školní prospěch, porušuje školní řád, je neukázněný, může lhát, být drzý, může podvádět anebo krást. Agresor bývá také u spolužáků neoblíbený, protože nevzbuzuje sympatie nýbrž strach. Agresor bývá panovačný a rád ovládá druhé, protože mít nad druhými moc si vychutnává a dělá mu to radost, protože mu chybí empatie a schopnost vcítit se do druhého. Často se říká, že si „hojí mindrák“, navenek se zdá být silný, ale často naopak trpí pocity méněcennosti, nemá dostatek sebevědomí a cítí se nešťastný. (Říčan, Jánošová, 2010) Kolář (2011) dodává, že osobnosti agresorů, které poznal, byly duchovně a mravně nezralé, což souvisí s výskytem citové deprivace v rodině popřípadě v náhradí rodinné nebo ústavní péči.

Agresor „drsňák“

Je hrubý až primitivní, bývá impulzivní s převahou velké energie. Má kázeňské problémy a mívá narušené vztahy k autoritám. Šikanuje tvrdě a nelítostně. Velmi často vyžaduje absolutní poslušnost a používá šikanování k cílenému zastrašování ostatních. Tento původ agrese může být z důvodu rodinné situace, kdy se agrese vyskytuje u rodičů a z tohoto důvodu můžou agresori násilí vracet anebo ho napodobovat.

Kultivovaný agresor – „slušňák“

Je slušný a kultivovaný, má narcistické sklony. Je zvýšeně úzkostný a někdy mívá sadistické tendence v sexuálním smyslu. Násilí páchá cíleně a rafinovaně, děje se spíš skrytě, bez přítomných svědků. I tento typ agresora může mít původ v rodinném zázemí, kde je časté uplatňování důsledného a náročného režimu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

Agresor „srandista“

Je optimistický a dobrodružný, má značnou sebedůvěru, je hovorný, velmi málo se stává, že by byl neoblíbený. Má vliv, šikanuje pro pobavení sebe, ale i pro pobavení ostatních, často vypichuje „humorné“ a „zábavné“ stránky ostatních. Ohledně rodinné situace nejsou zaznamenána významnější specifika, v obecnější rovině je možné zaznamenat citovou subdeprivaci a častou absenci duchovních a mravních hodnot, které by rodina tvořila.

Martínek (2009) přidává ještě jeden zajímavý typ agresorů. Přidal **typ agresorů spouštějící ekonomickou šikanu**. Tento typ agresora často vyrůstá v rodině, která je založená na materiálních hodnotách. Citová stránka bývá stranou. Ve třídě pak takto vychovávané děti zastávají vedoucí pozici, protože mají dostatek materiálních věcí a povyšují se nad ostatní. Ve třídě se snaží navodit prostředí, ve kterém žijí doma.

Oběť šikany

Oběť je účastník šikany, kterého agresor fyzicky nebo psychicky týrá. Kolář (2011) rozdělil typologii obětí na:

- **oběti s tělesným a psychickým handicapem – ty „slabé“,**
- **oběti „silné“ – vzpurné oběti,**
- **oběti „deviantní“ a nekonformní,**
- **šikanovaní jedinci, kteří mají životní scénář oběti – „typické“ oběti.**

Dále rozlišuje oběti na děti, které nemají žádné kamarády a bývají izolované. A oběti, které mají alespoň jeden pozitivní opěťovaný vztah.

Říčan a Jánošová (2010, s. 61-62) zmiňují rysy, které oběť může mít. Riziko představuje tělesná slabost oběti a nápadné vnější znaky, kterými mohou být brýle, zvláštní barva vlasů, obezita, rozštěp rtu, nápadné tiky, koktavost nebo invalidita. Rizikem je i rasová odlišnost, kdy má oběť jinou barvu pleti. Avšak u tohoto rizika je důležité rozlišit opakovanost, kdy je jedinec bezbrannou obětí většiny ve skupině anebo kdy se jedná pouze o jednorázový útok nebo konflikt. Dále zmiňují, že se obětí šikany může stát neurotické dítě, dítě s ADHD (= porucha pozornosti s hyperaktivitou) a dítě, které má opožděný rozumový vývoj. Dále dítě, které provokuje, dítě, které je oslabené nemocí, dítě, které je sobecké, což může znamenat, že špatně získává kamarády. Dítě, které má pocity méněcennosti, trpí pesimismem a beznadějí. Dítě, které je výrazně submisivní, je plaché a neschopné se prosadit ve skupině. Dítě, které je ze sociálně slabé

rodiny. Dítě, které není solidární s ostatními, to může být z důvodu strachu anebo loajality k učitelům. Dítě, u kterého se kombinuje psychický a sociální handicap. Dítě, které se přehnaně snaží získat oblibu učitelů a dítě, které je nové v kolektivu, který je už zajetý a funguje.

Možnost neboli riziko, že bude dítě obětí šikany, zvyšují různé vlivy, které pocházejí z rodinného prostředí a dítěti tak mohou omezovat harmonický a svobodný rozvoj osobnosti. Dítě je oslabené, nemá zdravé sebevědomí, nedokáže si získat oblibu kolektivu a má zvýšenou zranitelnost. Tyto děti většinou pocházejí z rodin, kde je hyperprotektivní matka, která dítě rozmazluje a nedává mu možnost získávat zkušenosti. Z rodin s problematickým vztahem k násilí, rodiče od malička vštěpují dítěti, že prát se je špatné, dítě pak není schopné se bránit z důvodu psychické zábrany, ale i z důvodu nepřipravenosti. Z rodin, kde je „jedináčkovská“ výchova, která nerozvíjí vstřícnost a vzájemnost. Dále z rodin, které jsou sociálně izolované například z důvodu náboženské pospolitosti – sekty. A jako poslední děti, které pocházejí z rodin, kde je mimořádně prudérní sexuální výchova, děti se pak bojí toho, co je pro jeho vrstevníky běžné. (Říčan, Jánošová, 2010, s. 62-63)

Třídní „publikum“

Součástí šikanování bývá i třídní kolektiv neboli třídní „publikum.“ Často totiž agresori šikanují nejen z důvodu svého potěšení, ale i z důvodu, že chtějí být pro spolužáky zajímaví a chtějí jim předvést svou moc. Šikana je pro děti, které jsou jejichmi svědky, novou zkušeností, vidí, že se něco zakázaného opakovaně děje. I když je to podle norem, podle kterých byly vychovávány jednoznačně zlé, je pro ně týrání druhého jedince atraktivní podívanou. Pokud šikana trvá dlouhodobě, což znamená týdny anebo měsíce, pak tato skutečnost proměňuje společně se strachem mentalitu celé třídy. Prvotní zděšení a odpor, který měli žáci ve třídě, vystřídá poslušnost a přidání na stranu agresora z důvodu strachu, aby se také nestali obětí šikany. (Říčan, Jánošová, 2010)

Zastánci – spolužáci, kteří se aktivně zastávají oběti

Zastánci jsou prosociální děti, které mají smysl pro odpovědnost a to hlavně díky rodině, která jim tuto hodnotu vštěpila. Ve třídě zastávají pozici vlivných a oblíbených jedinců. Jsou ochotni pomáhat spolužákům v každé situaci. Z rodiny jsou zvyklí na to, že „silný chrání slabého.“ Když se takových jedinců ve třídě sejde víc, třída je k šikaně

odolnější a celkově má „zdravější“ klima. Těchto jedinců je potřeba si vážit a podporovat je v jejich vlivu na celou třídu. (Říčan, Jánošová, 2010)

Pedagog

Pedagogův hlavní nástroj, kterým ovlivňuje celou skupinu, je vlastní osobnost. Jeho osobnost musí být v pořádku, měl by znát své možnosti a rozumět sám sobě. Měl by umět reflektovat svůj vztah k žákům i sám sebe. Jestliže tomu tak není, tak páchá nevyhnutelné škody na celé skupině. Nedostatky, které pedagog může mít, mohou být různé, například morální nezralost, absence nadání pro pedagogickou činnost až výrazná patologie. Další nedostatek může zejména s ohledem na šikanování být v oblasti mravnosti a motivace. (Kolář, 2011)

Vágnerová (2009) uvádí skryté signály, které by pedagog neměl přehlížet: žák nevyhledává kontakt s ostatními spolužáky, sedí sám v lavici a přestávky tráví sám na chodbě. Žák vypadá smutně a ustaraně, jeho školní prospěch velmi klesl a má velkou absenci omluvených i neomluvených hodin.

Pedagogové velmi často zastávají názor „*at' si to děti vyřídí mezi sebou.*“ Je sice velmi důležité nechat děti, aby se malé spory učily vyřešit samy a podporovat je v sebeprosazování, usmířování a hledání kompromis, ale v případě šikany to neplatí. (Říčan, Jánošová, 2010)

Rodiče zúčastněných dětí

Mezi dlouhodobé příčiny patří rodinné vztahy a druh výchovy, která může vést k tomu, že se dítě stane aktivním nebo pasivním účastníkem šikany. Teď se zaměříme na podíl viny, kterou rodiče mají v době, kdy se šikana rozvíjí.

Rodiče agresorů

Jestliže škola rodiče neinformuje o tom, že je jejich dítě agresorem šikany, velmi často se to vůbec nedovědí, protože se jim s tím dítě nepochlubí. Když o této skutečnosti vědí, často mají sklon situaci bagatelizovat, označí to jako pouhou „klukovinu.“ Pro jiné rodiče je to zase příležitost, jak dítě seřezat, což agresivitu dítěte ještě podpoří, než oslabí. Jiní rodiče mohou chování svého dítěte naopak uvítat jako projev „ostrých loktů“, se kterými se ve světě neztratí. Agresoři mohou mít za rodiče také vlivné osoby, například sponzory školy, a díky tomu věří, že jsou „nedotknutelní.“ Je však důležité

neházet všechny rodiče agresorů do jednoho pytle. Jsou mezi nimi i tací, co mají prosociální chování s běžnými morálními hodnotami. Jenom se jim vymkla výchova z různých důvodů z rukou a ani si to neuvědomili. Mohou to být například osamělé matky. (Říčan, Jánošová, 2010)

Rodiče obětí šikany

Rodiče dětí, které jsou obětí šikany, se o šikaně dozví častěji, než rodiče agresorů. Je to z toho důvodu, že se jim děti i přes vyhrožování agresorů svěří anebo si sami všimnou, že se něco děje. Nicméně děti často rodiče prosí, aby nezasahovali a nic neoznamovali škole a rodiče jim vyhoví a to ze dvou důvodů, za prvé nevěří, že jsou učitelé ochotni a schopni účinně zasáhnout a jejich dítě ochránit a za druhé mají strach z toho, že školu svojí stížností nahněvají. Rodiče mnohdy také mívají pocit, že šikana patří k dětství a že si tím děti zkrátka musí projít. Avšak ani rodiče obětí šikany bychom neměli házet do jednoho pytle. Mnozí z nich reagují správně, podpoří své děti, zajistí jim ochranu, spolupracují se školou a shání potřebné informace pro rozklíčování šikany. (Říčan, Jánošová, 2010) Autoři Bourcet a Gravillonová (2006, s. 36) dodávají, že *„žádného rodiče nemůže útok na jeho potomka nechat chladným, někdy se však nechá strhnout, do věci se zaplete, přehání, zmatkuje... a tím riskuje, že svému synovi nebo dceři nepomůže.“*

Místní komunita

Do školy mohou zasahovat i lidé z venčí a to jak pozitivně, tak negativně. Mohou to být rodiče žáků, místní politicky aktivní občané, sponzoři, kteří mají vliv, mohou sem spadat i různé gangy dospívajících, které mají své členy mezi žáky. Z těchto důvodů může být vyšetřování šikany a následné udělení kázeňského opatření obtížné. (Říčan a Jánošová, 2010)

Veřejnost – celá společnost

Školu a společnost nelze oddělit. Vztahy mezi žáky jsou odrazem celospolečenských poměrů. Názory, postoje a hodnoty dětí, jsou výsledkem toho, jak přemýšlí, cítí a jedná občané v dané společnosti. V dnešní době nebude překvapením, když řekneme, že se oslabují hodnoty, jako jsou slušnost, pravdivost a ohleduplnost. Tradiční zásada

„silný chrání slabého“ je nahrazována zásadou „silný má pravdu, slabý má smůlu.“
(Říčan, Jánošová, 2010)

Kolář (2011) uvádí další rizika, jako jsou nepříznivě působící televize, tiskoviny, internet a počítačové hry, ve kterých převažuje násilí. U většiny těchto rizikových vlivů nenalezneme věrohodný soucit, pocit viny a bolest.

2 Řešení šikany a následky šikany

2.1 Řešení šikany

Jestliže se objeví podezření na šikanu, je potřeba ji ihned začít správně řešit. Všechny kroky k řešení šikany by měly být důkladně promyšlené, aby nedošlo k chybě, která by mohla poškodit oběť.

Říčan a Jánošová (2010, s. 79) popisují základní schéma postupu:

- *rozhovory s informátory a oběťmi,*
- *rozhovory se svědky,*
- *rozhovory a agresory, resp. podezřelými.*

Dařílek (2013) uvádí, že ještě než se přistoupí k řešení šikany, je potřeba provést základní diagnostiku šikany, zda se jedná o šikanu (viz. definice na str. 10) a odlišit ji případně od škádlení nebo jednorázové agrese. Je také důležité zjistit, v jakém stádiu se šikana nachází a zda se jedná o šikanu psychickou, fyzickou nebo o kyberšikanu.

Řešení šikany lze rozdělit na řešení šikany v počátečním stádiu vývoje a na řešení šikany v pokročilém stádiu vývoje.

Řešení šikany v počátečním stádiu vývoje

1. **Odhad závažnosti** – zjistit, v jakém stádiu se šikana nachází a jakou má formu.
2. **Rozhovor se svědky a oběťmi** – aby nedošlo k napadení oběti, je velmi důležité utajit rozhovor s obětí před agresorem.
3. **Nalezení vhodných svědků** – zaměříme se na žáky, kteří by mohli pravdivě vypovídat, mohli by to být jedinci, kteří s obětí sympatizují anebo nepřijímají normy šikany.
4. **Individuální rozhovory se svědky** – se svědky hovoříme individuálně a pokud možno tak, aby ostatní nic nevěděli, velkou chybou je mluvit se svědky a obětí před agresorem.
5. **Ochrana oběti** – je nutné zajistit ochranu oběti, než se šikana vyřeší (např. zvýšeným dozorem).
6. **Rozhovor s agresory** – cílem je usvědčit agresory z šikanování, poukázat na shromážděné důkazní materiály, svou výpověď by agresori měli napsat a podepsat.

7. **Metoda řešení** – jsou dvě metody řešení šikany: metoda usmíření a metoda nátlaku. **Metoda usmíření** je založená na proměně vztahů mezi agresorem a obětí, hledá se společná náprava problému, tato metoda je vhodná právě u počátečních stádií šikany, obě strany by s touto metodou měli souhlasit. **Metoda nátlaku** využívá tresty a strach, aby agresory zastavila a donutila je k dodržování školních norem chování. Zasedá výchovná komise, která může agresorům udělit výchovná opatření jako je: napomenutí, důtka ředitele nebo třídního učitele, podmíněčné vyloučení nebo snížení známky z chování.
8. **Třídní hodina** – zde by se měla realizovat metoda usmíření nebo metoda nátlaku. Dále informujeme třídu o trestu, který čeká agresory.
9. **Rozhovor s rodiči oběti** – informovat rodiče oběti o řešení šikany a domluvit se na dalších opatřeních.
10. **Třídní schůzka** – je třeba informovat všechny rodiče o průběhu a řešení šikany.
11. **Práce s celou třídou** – poté, co se šikana uzavře, se doporučuje dále preventivně pracovat s celou třídou a vytvářet pozitivní vztahy mezi žáky.

Řešení šikany v pokročilém stádiu vývoje

Řešení šikany v pokročilém stádiu je velmi podobné, jako řešení šikany v počátečním stádiu. Jsou zde ale rozdíly, se kterými je v postupu řešení nutné počítat.

Diagnostika pokročilého stádia šikany je obtížná. Často u pokročilého stádia nebývá vhodný svědek, který by řekl pravdu. Svědci, oběť i agresor zapírají. Dalším důležitým krokem je chránit oběť, je nutné počítat i s tím, že už se oběť nikdy nebude moci vrátit do skupiny, kde k šikanování došlo. Důležitá je konfrontace agresorů a oficiální průběh vyšetřování (výchovná komise, policie, kurátor pro děti a mládež). V pokročilém stádiu šikany se výhradně používá metoda vnějšího nátlaku. Škola by také měla zvážit, jestli zvládne celou situaci vyřešit sama. Většinou se doporučuje k pokročilému stádiu šikany přizvat odborníky, kteří mají s tímto typem šikany zkušenosti.

Stejně tak, jak je důležitý správný postup, je také důležité si říci, jaké postupy jsou při řešení šikany nevhodné. MŠMT (2016) uvádí, že **není vhodné** přehlížení a bagatelizace agresivního násilí. Není vhodné oběť odkazovat na to, aby situaci vyřešila sama. Nutit veřejně žáky, aby řekli, co se stalo nebo co viděli. Není vhodné, aby se vedl rozhovor s žákem před ostatními žáky, stejně tak aby se vedl rozhovor

s obětí před agresorem a opačně. Emotivní řešení problému není na místě, je potřeba k řešení přistupovat věcně. Vhodné není ani agresivní řešení problému např. násilím.

MŠMT uvádí, že po celou dobu řešení šikany zajišťuje škola ochranu informací a hlavně informátorů a jasně vyjadřuje negativní postoj k násilí.

Nápravná opatření, která má škola k dispozici pro zastavení agresorů jsou: výchovná opatření (důtka třídního učitele, napomenutí třídního učitele, důtka ředitele školy, podmíněčné vyloučení ze školy nebo vyloučení ze školy – toto opatření lze použít až na střední škole, kdy dítě už neplní povinnou školní docházku). Dále může škola umožnit individuální výchovný plán pro agresora. Škola může agresora převést do jiné třídy, je ale potřeba posoudit, zda je toto opatření vhodné, aby pouze nedošlo k přesunutí šikany do jiného prostředí. Škola může doporučit rodičům, aby spolupracovali se střediskem výchovné péče, ať už za účelem ambulantní nebo pobytové formy. Škola může podat návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který zahájí práci s rodinou, případně podá návrh na zahájení předběžného opatření s následným umístěním do diagnostického ústavu. (MŠMT, 2016)

2.2 Následky šikany

Dle Bendla a kol. (2022, s. 51) mohou být následky šikany rozmanité. Šikana, především špatně řešená nebo vůbec neřešená, mívá velmi špatné dopady na všechny zúčastněné, ale hlavně na oběť šikany.

Následky na oběť

U oběti rozlišujeme následky bezprostřední a dlouhodobé. K těm bezprostředním může patřit bolest z psychického či fyzického strádání. Konkrétní následky mohou být např.: poruchy spánku, zhoršená nálada, poruchy soustředění, zhoršení školního prospěchu a silný stres. Mezi dlouhodobé následky můžeme zařadit širokou škálu psychosomatických poruch, jako je bolest nejrůznějších částí těla, poruchy spánku, zhoršená nálada, neurovegetativní obtíže. Dále problémy s navazováním mezilidských vztahů, narušené sebehodnocení a sebevědomí. V dospělosti se oběť může potýkat se zdravotními či sociálními problémy, u kterých si nemusí ani uvědomovat, že jsou následkem šikany, kterou zažil v dětství. Prožité trauma v dětství může i po letech způsobit to, že člověk reaguje nepochopitelně a přecitlivěle na určité podněty.

Následky na agresora

Richterová a kol. (2022, s. 51-52) vysvětluje, že nepříznivě ovlivněn je i agresor a to především jednáním, které způsobil. Agresor může mít zafixováno, že je oprávněn ubližovat ostatním a tato fixace mu může působit potíže v navazování dalších vztahů. Může si „osvojit nepřijatelné strategie mezilidské komunikace a soužití.“ Z jedinců, kteří šikanovali druhé, se často stávají jedinci, kteří nedokážou respektovat sociální normy a dostávají se s nimi do konfliktu. Šikana má dopady i na širší okolí – na spolužáky, na rodinu a na přátele hlavních aktérů šikany. Například spolužáci nebo přátelé by mohli nabýt dojmu, že je násilí výhodné a že se vyplácí přidat se na stranu silnějšího.

3 Prevence šikany

Slovo prevence pochází z latinského slova *praeventus*, což znamená zákrok předem. Nejčastěji se slovo prevence používá ve smyslu předcházet nějakým vlivům, zpravidla těm škodlivým. (Nešpor, 2017) Prevence zaměřená na školní šikanu zahrnuje velké množství aktivit.

Prevence na úrovni školy má komplexní charakter, přičemž je důležitá vzájemná solidarita pedagogů, organizace a hustota dozoru, to je jednoduchý a účinný prostředek proti šikaně. Dalším důležitým aspektem je školní řád, etická výchova a vztahy mezi rodiči a pedagogy. (Říčan, Jánošová, 2010) „*Prevence šikany je na místě tam, kde k ní dosud nedochází, resp. kde nebyla zpozorována, ale i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě a kde je nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly*“. (Říčan, 1995, s. 71) Nejefektivnější primární prevenci je dle Koláře (2011) tzv. *pedagogická komunita*, to znamená, že se vytvářejí otevřené a kamarádské vztahy mezi všemi členy školy. K předcházení šikany je nutné mít ve škole speciální program proti šikanování.

Druhy prevence

Prevence se dá rozdělit na prevenci primární, sekundární a terciární. Každý druh prevence se zaměřuje na něco jiného, záleží podle toho, v jaké fázi se šikana nachází. Cíle prevence jsou tedy z tohoto důvodu odlišné. Dařílek (2013) definuje prevence jako:

- **Primární prevence** – spadají sem informace o šikaně. Primární prevence se snaží budovat pozitivní vztahy ve skupině, snaží se ovlivnit šikanu ještě před tím, než začala. Někdy se rozděluje na **nespecifickou primární prevenci**, která může zahrnovat rozvoj sociálních dovedností, posilování osobnosti a podporu přátelských vztahů ve třídě. A na **specifickou primární prevenci**, která se zaměřuje přímo na šikanu, jak se šikaně bránit, jak ji poznat a komu ji oznámit.
- **Sekundární prevence** – zabývá se již vzniklou šikanou, snaží se jí co nejrychleji popsat, vyřešit, udělat opatření a určit zásady nápravy, tedy určit nejúčinnější zásahy, aby k šikaně už nedošlo.
- **Terciární prevence** – „*týká se opatření, která zahrnují vytváření speciálních pracovišť, jež se zabývají např. agresory nebo oběťmi.*“ (Dařílek, 2013, s. 53)

Bendl (2003) vymezil deset postupů, které oblast prevence mapuje: **utopické opatření**, které je těžké realizovat, protože se jedná o odstranění agresorů ze škol, ti by měli přejít na domácí vzdělávání. **Zajímavá výuka**: vychází z toho, že zajímavá výuka může snížit nespokojenost žáků a snížit nežádoucí chování. **Prostředky diagnostiky šikany**: zaměřit se na poznání žáků a celé třídy, např. pozorováním, rozhovory, dotazníky o šikaně a sociometrií. **Dozor**: zajistit dostatečný dozor a to jak v prostorách školy, tak na exkurzích a na výletech, zajisti kamerový systém. **Práce s obětí**: důležité je se pokusit zvyšovat odolnost oběti (např. sportem), důležité je také se zaměřit na to, aby byla oběť schopná se vyhnout nebezpečným místům. **Práce s agresory**: pracovat na tom, aby si agresor uvědomil dopady agrese a šikany. Snažit se uvolnit napětí sportem nebo zážitkovou pedagogikou. **Práce se všemi žáky**: zaměřit se na budování pozitivních vztahů ve skupině. **Participace žáků na prevenci a řešení šikany**: vytvářet podmínky pro to, aby žáci byli schopni sami řešit své konflikty. **Spolupráce školy a rodiny**: škola by měla informovat rodiče o opatřeních, které mají zabránit šikaně. **Spolupráce školy s institucemi**: škola by měla mít navázané vztahy a kontakty s pedagogicko-psychologickou poradnou, s linkami důvěry, s dětskými krizovými centry, policií a MŠMT.

3.1 Program proti šikanování

MŠMT má ve svém metodickém pokynu (č. j. 24 246/2008-6) k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení program proti šikanování.

1. Program proti šikanování si vytvoří každá škola, která ho doposud nemá. Tento program bude součástí Minimálního preventivního programu.
2. Všichni pedagogičtí pracovníky školy se podílejí na tvorbě a realizaci programu. Koordinaci má na starost školní metodik prevence, protože je to jeho standardní činnost. Školní metodik prevence dle potřeby spolupracuje s metodikem z pedagogicko-psychologické poradny. Odpovědnost za realizaci a hodnocení programu nese ředitel školy.
3. Bezpečné, spolupracující a respektující prostředí je cílem programu. Důležité je zaměřit se na oblast vztahů a komunikaci žáků a to bez ohledu na to, zda tam k šikaně již došlo nebo ne. Je důležité stanovit smysluplnou strukturu programu.

4. Mezi hlavní bod programu patří krizový plán, který minimalizuje či eliminuje škody v případě, že k šikanování ve škole dojde. Z krizového plánu by měly jednoznačně vyplynout kompetence jednotlivých osob a specifický postup a možnosti řešení. Je důležité rozpracovat konkrétně tyto dva scénáře:
 1. první situaci zvládne škola řešit vlastními silami. Do této oblasti patří postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení šikany, která je v zárodku,
 2. druhá situace zahrnuje scénář, kdy škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její spolupráce se specializovanými institucemi a policií. Sem můžeme zařadit pokročilá stádia šikany a nestandardní formy šikany.
5. Všichni žáci, studenti a jejich zákonní zástupci jsou za začátku školního roku s krizovým plánem seznámeni.

3.2 Minimální preventivní program

Minimální preventivní program je dokument, který vytváří škola a je zaměřený na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu. Dále je zaměřený na osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj sociálně komunikativních dovedností žáků. Minimální preventivní program zpracovává školní metodik prevence společně s ostatními pedagogy. Za jeho realizaci a kontrolu je zodpovědný ředitel školy. Minimální preventivní program podléhá kontrole České školní inspekci.

Školní metodik prevence by měl dbát na těchto pět kroků při tvorbě Minimálního preventivního programu: **charakterizovat školu, analyzovat výchozí situaci s využitím evaluace z předchozího školního roku**, školní metodik prevence by měl **stanovit cíle** minimálního preventivního programu, měl by **vytvořit soubor aktivit pro jednotlivé cílové skupiny** a na závěr by měl **provést evaluaci**. (MŠMT, 2010)

Minimálního preventivní program:

- *„je preventivním programem školy a školského zařízení,*
- *je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu (popř. je upraven přílohou),*
- *vychází z omezených časových, personálních a finančních investic se zaměřením na nejvyšší efektivitu,*
- *jasně definuje dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé cíle,*

- *je naplánován tak, aby byl realizovatelný,*
- *je přizpůsobován kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v rámci školy, tak v jejím okolí, respektuje specifika ve školním prostředí,*
- *oddaluje nebo snižuje výskyt rizikového chování,*
- *zvyšuje schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí,*
- *má dlouhotrvající vliv na změnu chování,*
- *pojmenovává problémy z oblasti rizikového chování dle čl. 1 odst. 1 a případně další rizikové projevy chování,*
- *pomáhá zejména těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (minoritám, cizincům, dětem a žákům zdravotně či sociálně znevýhodněným) při ochraně jejich lidských práv,*
- *podporuje zdravý životní styl a usiluje o předávání vyvážených informací a dovedností.“ (MŠMT, 2010)*

4 Školní poradenské pracoviště a jeho charakteristika

Škola je povinna zajistit poradenské služby a poradenskou pomoc a to v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). S vyhláškou č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a vyhláškou č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálně vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. (Puškinová, 2020, s. 22)

Program poradenských služeb ve škole „*vymezuje rozsah činností pedagogických pracovníků školního poradenského pracoviště, preventivní program školy včetně strategie předcházení školní neúspěšnosti, šikany a dalším projevům rizikového chování.*“ (inkluzevpraxi.cz, 2018)

Poradenské služby, které jsou zajištěny ve škole:

- Škola poskytuje podpůrné opatření pro žáky, kteří mají speciální vzdělávací potřeby.
- Škola sleduje a vyhodnocuje účinnost zvolených podpůrných opatření.
- Škola se zaměřuje na prevenci školní neúspěšnosti.
- Škola nabízí kariérové poradenství, které je spojené se vzdělávací, informační a poradenskou podporou, které je vhodná k volbě vzdělávací cesty a profesnímu uplatnění.
- Škola podporuje vzdělávání nadaných žáků a žáků mimořádně nadaných.
- Škola průběžně a dlouhodobě pečuje o žáky, kteří mají výchovné či vzdělávací obtíže a vytváří pro ně příznivé sociální klima pro přijímání kulturních a jiných odlišností ve škole nebo školském zařízení.
- Škola zajišťuje včasnou intervenci při aktuálních problémech, které se vyskytnou u jednotlivých žáků nebo třídních kolektivů.
- Škola předchází všem formám rizikového chování, jsou zde zahrnuty různé formy šikany a diskriminace.
- Škola průběžně vyhodnocuje účinnost preventivních programů, které se uskutečňují ve škole.
- Škola zajišťuje metodickou podporu pedagogům při využití psychologických a speciálně pedagogických postupů ve vzdělávací činnosti.
- Škola spolupracuje a komunikuje se zákonnými zástupci.

- Škola spolupracuje při poskytování poradenských služeb se školskými poradenskými zařízeními.

Ředitel školy má na starost zabezpečit poskytování poradenských služeb ve školním poradenském pracovišti. Ve školském poradenském pracovišti působí výchovný poradce, školní metodik prevence, školní psycholog a školní speciální pedagog, kteří spolupracují především s třídními učiteli, popřípadě s dalšími pedagogy školy. (inkluzevpraxi.cz, 2018)

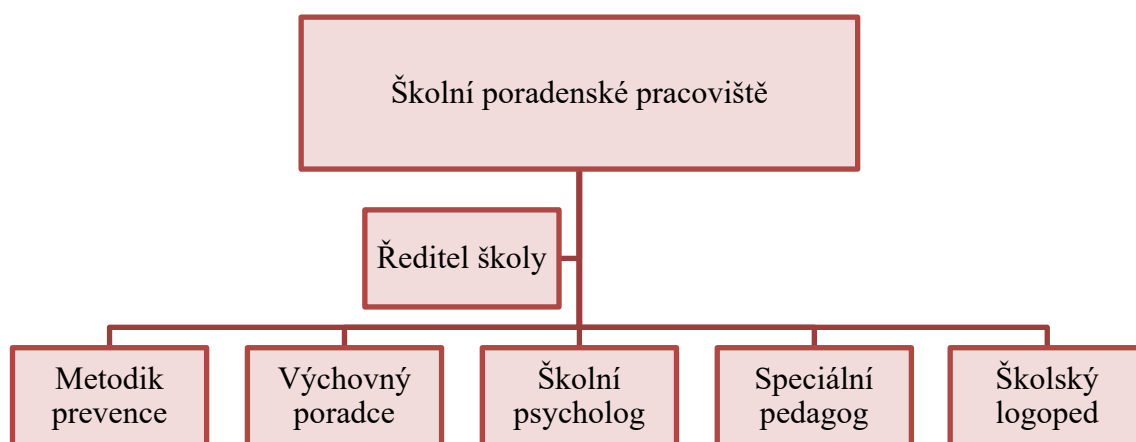

Schéma 1 Organizační struktura školského poradenského pracoviště

Zdroj: zákon č. 563/2004 Sb.

4.1 Školní metodik prevence

„Školní metodik prevence pracuje v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Zajišťuje metodickou, koordinační a poradenskou činnost v problematice prevence rizikového chování, jako jsou např. šikana, užívání návykových a psychotropních látek, záškoláctví, agresivita, rizikové sexuální chování, rizika školního neúspěchu aj. Zvyšuje všeobecnou informovanost mezi rodiči, učiteli a žáky tak, aby byla zajištěna maximální primární prevence těchto jevů. Úzce spolupracuje se třídními učiteli a podporuje bezpečné a zdravé klima ve třídě a ve škole. Vyhodnocuje varovné signály spojené s možností výskytu rizikového chování a poskytuje poradenskou činnost. Podílí se na

tvorbě a naplňování Minimálního preventivního programu školy. Organizuje přednášky a besedy spojené s uvedenou problematikou.“ (NÚV, nedatováno)

Školní metodik prevence má za úkol se ve škole zabývat prevencí rizikového chování. Aby mohl vykonávat tuto pozici, je potřeba splnit podmínky, které stanoví vyhláška č. 317/2005 Sb. zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. (Zákon č. 563/2004 Sb.)

Náplň práce školního metodika prevence

Tyšer (2006) uvádí, že školní metodik prevence je pedagog, který je odborně připraven pro výchovné poradenství v oblasti prevence. Měl by se orientovat na práci s výchovně problémovými dětmi, na spolupráci s rodinou, na spolupráci s pracovníky školy při řešení otázek v postupech výchovné práce s problémovými dětmi, orientuje se také na spolupráci s institucemi (např. středisko výchovné péče, pedagogicko-psychologická poradna) a s policií ČR.

Bartoňová a Pipeková (2010, s. 56) uvádí, že „*školní metodik prevence se podílí na koordinaci aktivit v oblasti prevence sociálně patologických jevů a žáků. Vytváří strategii školy v oblasti prevence zneužívání návykových látek (Minimální preventivní program školy), koordinuje zavádění tohoto programu, podílí se na jeho realizaci a sleduje jeho úspěšnost*“.

Školní metodik prevence vypracovává Minimální preventivní program, na kterém spolupracuje se všemi pedagogy a s vedením školy.

Mezi další činnosti, které školní metodik prevence vykonává, řadí Tyšer (2006) činnosti diagnostické, činnosti poradenské, činnosti informační, činnosti konzultační a koordinační.

Činnosti školního metodika prevence

Činnosti školního metodika prevence jsou rozděleny do tří základních okruhů, o kterých musí vést písemnou dokumentaci. Základní okruhy činností: ***metodické a koordinační činnosti, informační činnosti a poradenské činnosti***. Tyto činnosti jsou ve vyhlášce č. 72/2005 Sb.

Metodické a koordinační činnosti

Školní metodik prevence:

1. Koordinuje a kontroluje tvorbu Minimálního preventivního programu. Participace a evaluace při realizaci Minimálního preventivního programu.
2. Koordinuje a dohlíží na realizaci aktivit školy, které jsou zaměřené na prevenci – záškoláctví, vandalismus, násilí, závislosti, sexuální zneužívání, rasismus, xenofobie, kriminální chování, rizikové projevy, sebepoškozování a další projevy chování, které mají charakter rizika.
3. Vede činnosti, které dělají pedagogičtí pracovníci školy v oblasti prevence a rizikového chování. Nastavuje vhodnou podporu, která směřuje k odstranění rizikového chování.
4. Koordinuje vzdělávání pedagogických pracovníků školy a to zejména v oblasti prevence a rizikového chování.
5. Vede individuální a skupinové práce s žáky, kteří mají potíže v adaptaci, se sociálně vztahovými problémy a s rizikovým chováním, které má za následek jejich negativní ovlivnění, hlavně v oblasti vzdělávání.
6. Koordinuje přípravy a realizuje aktivity, které jsou zaměřené na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu. Obzvláště se zaměřuje na integraci žáků, kteří jsou cizinci. Prioritou je v tomto procesu prevence rasismu, xenofobie a dalších rizikových jevů, které souvisejí s odlišností.
7. Koordinuje spolupráci školy s orgány státní správy a samosprávy. Dále spolupracuje s metodikem preventivních aktivit v poradně, které jsou poradenského, terapeutického, preventivního a krizového charakteru, dále spolupracuje s dalšími odbornými pracovišti a institucemi, které působí v oblasti prevence rizikového chování.
8. Má na starosti kontaktování odpovídajících odborných pracovišť a účastní se intervence a následné péče, jestliže se jedná o akutní výskyt rizikového chování.
9. Shromažďuje odborné zprávy a informace, které se týkají žáků, kteří jsou v poradenské péči ve specializovaném zařízení v rámci prevence rizikového chování. Všechny zprávy jsou shromažďovány v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů.
10. Vede písemné záznamy, které umožňují doložit obsah a rozsah jeho činností, navrhuje a realizuje opatření. (Puškinová in Mertin, Krejčová a kol., 2020, s. 41-43)

Informační činnosti

Školní metodik prevence:

1. Zajišťuje a předává odborné informace o problematice rizikového chování, dále předává informace o nabízených programech a projektech. Informuje o metodách a formách specifické primární prevence a to zejména pedagogické pracovníky školy.
2. Prezentuje výsledky preventivní práce školy, dále prezentuje získávání nových odborných informací a zkušeností.
3. Vede a průběžně aktualizuje databáze spolupracovníků školy pro oblast prevence rizikového chování. Tyto informace předává orgánům státní správy a samosprávy, předává je střediskům výchovné péče, dále je předává poskytovatelům sociálních služeb, policii České republiky, zdravotnickým zařízením, orgánu sociálně-právní ochrany dětí a nestátním organizacím, které působí v oblasti prevenci.
4. Předává informace a zprávy o realizovaných preventivních programech pedagogickým pracovníkům školy, zákonným zástupcům a školskému poradenskému zařízení.
5. Vede dokumentace a evidence související se standardními činnostmi v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů. Předává informace o realizovaných preventivních programech školy pro potřebné zpracování analýz, různých statistik a krajských plánů prevence. (Puškinová in Mertin, Krejčová a kol., 2020, s. 41-43)

Poradenské činnosti

Školní metodik prevence:

1. Vyhledává a orientačně šetří žáky s rizikem nebo projevem rizikového chování, poskytuje těmto žákům a jejich zákonným zástupcům poradenské služby, případně zajišťuje péči odpovídajícího odborného pracoviště a spolupracuje přitom s třídními učiteli.
2. Při zachycování varovných signálů, které jsou spojené s možností rozvoje rizikového chování u jednotlivých žáků a tříd, spolupracuje s třídními učiteli. Dohlíží na sledování úrovně rizikových faktorů, které jsou pro rozvoj rizikového chování ve škole významné.

3. Přípravuje podmínky pro integraci žáků se specifickými poruchami chování. Se školou a se specializovanými školskými zařízeními koordinuje poskytování poradenských a preventivních služeb těmto žákům. (Puškinová in Mertin, Krejčová a kol., 2020, s. 41-43)

4.2 Další specializovaní pracovníci, kteří mohou řešit šikanu ve škole

Šikanu ve školním prostředí kromě školního metodika prevence může řešit i výchovný poradce, školní psycholog a školní speciální pedagog.

Výchovný poradce „se věnuje zejména kariérovému poradenství, u vycházejících žáků zajišťuje předprofesní a profesní přípravu, organizuje exkurze do škol či do firem. Průběžně eviduje dokumentaci problémových žáků, neomluvené absence, svolává a řídí výchovné komise, spolupracuje s rodiči, sociálním odborem, soudy, mediační a probační službou a lékaři.“ (NÚV, nedatováno) Mezi hlavní činnosti výchovného poradce patří poradenské činnosti a metodické a koordinační činnosti.

Poradenské činnosti – např. poskytuje poradenství a péči žákům a jejich zákonným zástupcům, kteří mají speciálně vzdělávací potřeby, poskytuje poradenství pro žáky, kteří mají vzdělávací obtíže, poskytuje kariérové poradenství a poskytuje poradenství žákům, kteří jsou z jiných kultur anebo mluví cizím jazykem.

Metodické a informační činnosti – např. zprostředkovává další vzdělávání pro pedagogické pracovníky školy, poskytuje pedagogickou diagnostiku a intervenci, eviduje veškerou práci s žáky a shromažďuje odborné zprávy a informace o žácích v poradenské péči. (Puškinová in Mertin, Krejčová a kol., 2020)

Školní psycholog „vede zejména individuální pohovory s žáky, kde zajišťuje příčinu výchovných či výukových obtíží (rozhovorem i pomocí diagnostických metod). Následně poskytuje poradenskou i terapeutickou péči žákům, provádí reedukaci a nácvik studijních dovedností (jak se učit). Dle potřeby také provádí krizovou intervenci (afektivní stavy, sebepoškozování). Nutná je zde i spolupráce s rodiči a dalšími odborníky s cílem co nejefektivnější pomoci a podpory žákům.“ (NÚV, nedatováno) Mezi hlavní činnosti školního psychologa patří standardní činnosti, diagnostika

a depistáž, konzultační, poradenské a intervenční práce a metodická práce a vzdělávací činnost.

Standardní činnosti – např. komunikuje s pedagogy, s vedením školy a se zákonnými zástupci žáků, podílí se na tvorbě programu poskytování pedagogicko-psychologických poradenských služeb, podílí se také na tvorbě Programu primární prevence.

Diagnostika a depistáž – např. provádí depistáž a diagnostiku nadaných dětí a výchovně problémových žáků, provádí depistáž specifických poruch učení, spolupracuje při zápisech žáků do 1. ročníků a zajišťuje sociální klima ve třídě.

Konzultační, poradenské a intervenční práce – např. pečuje o žáky se speciálně vzdělávacími potřebami, individuálně pracuje s žáky, kteří mají osobní problémy, nabízí kariérové poradenství a koordinuje preventivní práce ve třídě.

Metodická práce a vzdělávací činnost – např. se podílí na přípravě programu zápisu do 1. ročníku, nabízí metodickou pomoc třídním učitelům a koordinuje nabízené poradenské služby ve škole. (Puškinová in Mertin, Krejčová a kol., 2020)

Školní speciální pedagog „se věnuje zejména dětem se specifickými vzdělávacími potřebami, jejich rodičům, ale také pedagogům, se kterými řeší aktuální krizové intervence se žáky, se kterými následně pracuje při individuálních hodinách a systematicky napomáhá při nápravě jejich chování či zlepšení prospěchu.“ (NÚV, nedatováno) Mezi hlavní činnosti školního speciálního pedagoga patří standardní činnosti, diagnostika a depistáž, konzultační, poradenské a intervenční práce a metodické, koordinační vzdělávací činnosti.

Standardní činnosti – např. komunikuje s vedením školy s pedagogy a zákonnými zástupci, participuje na tvorbě programu poskytování pedagogicko-psychologických služeb ve škole.

Diagnostika a depistáž – např. vyhledává žáky se speciálně vzdělávacími potřebami, vytyčuje hlavní problémy žáky a stanovuje plán pedagogické podpory ve škole a dělá speciálně pedagogickou a etopedickou diagnostiku při výchovných problémech.

Konzultační, poradenské a intervenční práce – např. poskytuje krátkodobou i dlouhodobou individuální speciálně pedagogickou péči, upravuje školní prostředí a zajišťuje speciální pomůcky a didaktické materiály, podílí se na vytváření individuálních vzdělávacích plánů žáků, kteří mají speciální vzdělávací potřeby.

Metodické, koordinační a vzdělávací činnosti – např. pomáhá třídním učitelům a koordinuje speciálně pedagogické poradenské služby ve škole, koordinuje vedení asistentů pedagoga ve škole a pořádá pracovní semináře pro další pedagogické pracovníky školy a to hlavně v oblasti speciálně vzdělávacích potřeb. (Puškinová in Mertin, Krejčová a kol., 2020)

Dále se na řešení šikany mohou podílet pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče a policie České republiky.

5 Empirická část

Empirická část navazuje na část teoretickou a rozšiřuje ji tak o další poznatky. Empirická část práce se bude na základě kvalitativního přístupu, metodou dotazování a technikou strukturovaného rozhovoru zabírat školními metodiky prevence, kteří se již se šikanou setkali. Výzkumné šetření má za cíle zjistit, jestli má délka praxe metodiků prevence vliv na rozpoznání šikany a jaké jsou možnosti řešení šikany na druhém stupni základních škol.

5.1 Metodologie výzkumného šetření

Metodologie se věnuje posuzování, systematizaci a navrhování určitých strategií nebo metod výzkumu. (Hendl, 2005)

S ohledem na cíle bakalářské práce byl zvolen kvalitativní výzkum. Dle Hendla (2009, s. 819) se kvalitativní výzkum „*zaměřuje na porozumění lokálním zkušenostem lidí v jejich každodenním světě (ve třídách, domovech, ve skupině přátel).*“ Švaříček a Šed'ová (2007) dodávají, že podstatou kvalitativního výzkumu je vytvořit rozsáhlý sběr dat a snažit se hloubkově prozkoumat široce definovaný jev a interpretovat dostatečně velké množství získaných informací. Dle Gavory (2010) je kvalitativní výzkum velmi intenzivní proces a jedinec, který výzkum provádí, se snaží popsat skutečnosti zkoumaných osob. Celý kvalitativní výzkumný proces má své postupy a pravidla, kterými se jedinec, který výzkum provádí, musí řídit a dodržovat je.

Pro získání dostatečného množství informací byla zvolena metoda rozhovoru, konkrétně strukturovaný rozhovor. Dotazování patří dle Hendla (2005) mezi hlavní skupiny metod sběru dat. Cílem dotazování je zjistit, jak informanti posuzují svět kolem sebe a jak velkou důležitost přikládají událostem, které se dějí v jejich životech. (Gavora, 2010)

Rozhovor je jedním ze základních principů kvalitativního výzkumu, protože umožňuje přesně zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě. Rozhovor lze vnímat jako spolupráci informanta a tazatele. (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014) Podle autorů Bedrnové a Nového (2007) lze strukturovaný rozhovor definovat jako interakci, která se uskutečňuje mezi tazatelem a dotazovaným, ve které se tazatel snaží získat od dotazovaného potřebné informace, které tazateli pomohou odhalit to, co se skrývá v mysli dotazovaného.

5.2 Výzkumný problém, cíle výzkumného šetření a výzkumné otázky

Výzkumný problém:

Řešení šikany na druhém stupni základních škol z pohledu školních metodiků prevence.

Cíle výzkumného šetření:

1. Zjistit, jestli dle školních metodiků prevence má délka praxe vliv na včasné rozpoznání šikany.
2. Zjistit, jak školní metodici prevence řeší šikanu na druhém stupni základních škol, jaké mají postupy při odhalování šikany a při řešení šikany a jaké mají preventivní programy, aby k šikaně nedocházelo.

Výzkumné otázky

Tabulka č. 1: *Transformační tabulka*

Hlavní výzkumné otázky	Dílčí výzkumné otázky	Tazatelské otázky
HVO1: Jak ovlivňuje délka praxe školních metodiků prevence včasné rozpoznání šikany?	DVO1: Má délka praxe vliv na rozpoznání šikany?	TO1: Myslíte si, že délka Vaší praxe má/měla vliv na rozpoznání šikany? TO2: Přijde Vám snazší rozpoznat šikanu s ohledem na délku Vaší praxe? TO3: Kolik případů šikany jste již za svou praxi řešila?
HVO2: Jaké jsou možnosti řešení šikany na druhém stupni základních škol z pohledu školních metodiků prevence?	DVO2: Jak postupujete při odhalování šikany?	TO4: Jak často řešíte šikanu na Vaší škole? TO5: Jaký typ šikany nejčastěji řešíte? Převažuje fyzická, psychická nebo kyberšikana? TO6: Jaké máte postupy při odhalování šikany?
	DVO3: Jak postupujete při řešení šikany?	TO7: Jaké máte postupy při řešení šikany? TO8: Jakým způsobem pracujete s žáky, kteří jsou šikanováni? TO9: Jakým způsobem pracujete s žáky, kteří jsou agresory šikany? TO10: Jak řešíte šikanu s

		rodiči oběti a s rodiči agresora, a pedagogy? TO11: Řešíte šikanu následně s celou třídou? Jak? TO12: Posíláte účastníky šikany do nějakých zařízení? Jakých?
	DVO4: Co děláte pro předcházení šikany?	TO13: Jaké máte preventivní aktivity, aby k šikaně nedocházelo?

5.3 Výzkumný vzorek a metodologie sběru dat

Výzkumný vzorek

Výzkumné šetření se zaměřuje na školní metodiky prevence z toho důvodu, že jsou součástí školského poradenského pracoviště, které mimo jiné, má za činnost prevenci a její realizaci.

Tabulka č. 2: *Charakteristika školních metodiků prevence*

	pohlaví	věk	délka praxe
Informant č. 1	muž	47 let	více jak 12 let
Informant č. 2	žena	62 let	více jak 20 let
Informant č. 3	žena	46 let	13 let
Informant č. 4	žena	41 let	14 let

Metodologie sběru dat

Celkem bylo osloveno 5 informantů, z nichž 4 dali souhlas k rozhovoru. Byly tedy provedeny celkem 4 rozhovory. Na úvod každého rozhovoru bylo sděleno, že je rozhovor anonymní. Tři rozhovory byly realizovaný pomocí diktafonu, s touto metodou sběru dat informanti souhlasili. Jeden informant nesouhlasil, tudíž sběr dat byl zapsán ručně. Všechny informace, které byly získány pomocí diktafonu, byly následně doslovně přepsány a byly v nich hledány podobnosti. U všech rozhovorů měl školní metodik prevence zkušenosti s řešením šikany. Rozhovor byl rozdělen na čtyři oblasti:

1. Vliv délky praxe na rozpoznání šikany.
2. Postupy při odhalování šikany.
3. Postupy při řešení šikany.
4. Preventivní aktivity, jako předcházení šikaně.

5.4 Analýza výsledků výzkumného šetření

Na začátku výzkumného šetření byly stanoveny dva hlavní cíle výzkumného šetření. První cíl výzkumného šetření je zjistit, jestli dle školních metodiků prevence má délka praxe vliv na včasné rozpoznání šikany. Druhý cíl výzkumného šetření je zjistit, jak školní metodici prevence řeší šikanu na druhém stupni základních škol, jaké mají postupy při odhalování a při řešení šikany a jaké mají preventivní aktivity, aby k šikaně nedocházelo. Na základě těchto cílů výzkumného šetření vznikly dvě hlavní výzkumné otázky, které zní:

1. *Jak ovlivňuje délka praxe školních metodiků prevence včasné rozpoznání šikany?*
2. *Jaké jsou možnosti řešení šikany na druhém stupni základních škol z pohledu školních metodiků prevence?*

Tyto dvě hlavní výzkumné otázky byly posléze rozpracovány do dílčích výzkumných otázek, které zní:

1. *Má délka praxe vliv na rozpoznání šikany?*
2. *Jak postupujete při odhalování šikany?*
3. *Jak postupujete při řešení šikany?*
4. *Co děláte pro předcházení šikany?*

Pro vyhodnocení hlavních výzkumných cílů je nejprve potřeba zodpovědět čtyři dílčí výzkumné otázky.

Výzkumná dílčí otázka č. 1: Má délka praxe vliv na rozpoznání šikany?

První dílčí výzkumná otázka je zaměřena na vliv délky praxe při rozpoznání šikany. Tato výzkumná dílčí otázka byla zodpovězena prostřednictvím tří tazatelských otázek (TO1 – TO3).

Informant č. 1 uvedl, že řešil za svou praxi cca 10 případů šikany. Informant č. 2 uvedl, že řešil cca 5 případů šikany. Informant č. 3 uvedl, že řešil za svou praxi každý rok alespoň 1 případ šikany, délka praxe je 13 let a informant č. 4. uvedl, že řešil 15 případů šikany. Všichni informanti uvedli, že mají zkušenosti se šikanou

Na druhou tazatelskou otázku informant č. 1 odpověděl, že s ohledem na délku praxe mu přijde snazší rozpoznat šikanu, protože ví, o co se jedná a zná potřebné signály pro rozpoznání šikany. Informant č. 2 uvedl, že mu přijde snazší rozpoznat šikanu s ohledem na délku praxe a především mu to pomáhá rozpoznat šikanu a odlišit

ji od toho, že „*dítě zaselo a teď sklízí.*“ Informant č. 3 a 4 uvedl, že je pro něho snazší šikanu s ohledem na délku praxe rozpoznat. Informanti se shodují, že je pro ně snazší rozpoznat šikanu s ohledem na délku své praxe.

Třetí tazatelská otázka byla zodpovězena následovně. Informant č. 1 uvedl, že si myslí, že pro něho délka praxe nemá vliv na rozpoznání šikany, že jsou pro něho důležitější specializované školení, kterými prošel. Informant č. 2, 3 a 4 uvedl, že si myslí, že délka praxe u něho vliv na rozpoznání šikany má.

Ze zjištěných informací vyplývá, že dílčí otázka č. 1 nebyla zodpovězena jednoznačně. Tři ze čtyř dotazovaných odpověděli, že si myslí, že délka praxe vliv na rozpoznání šikany má. Jeden informant odpověděl, že si myslí, že pro něho délka praxe vliv na rozpoznání šikany nemá. Nelze tedy jednoznačně říct, že má délka praxe vliv na rozpoznání šikany.

Výzkumná dílčí otázka č. 2: Jak postupujete při odhalování šikany?

Druhá dílčí výzkumná otázka je zaměřena na postup při odhalování šikany. Aby mohla být tato otázka zodpovězena, byla rozdělena na tři tazatelské otázky (TO4 – TO6).

Nejprve bylo důležité zjistit, jak často školní metodici prevence šikanu řeší. Informant č. 1 uvedl, že šikanu na škole, ve které pracuje, řeší nárazově, ale odhadem řeší jeden případ šikany za rok. Informant č. 2 odpověděl, že klasickou šikanu poslední dobou řeší velmi málo. Informant č. 3 uvádí, že v každém školním roce se v různé fázi něco objeví a informant č. 4 uvedl, že šikanu řeší alespoň dvakrát za rok.

Informant č. 1 a 2 zmiňuje, že převažuje výskyt kybershikany. Informant č. 3 a 4 uvedl, že převažuje psychická šikana. S ohledem na dnešní technologickou dobu je logické, že se šikana přesouvá na sociální sítě „*což je výrazně horší, protože žáci neumějí vypnout mobil a někoho si zablokovat a říct si mně je to jedno.*“ (informant č. 2)

Klíčové je zjištění, že se něco děje „*často přijdou s podnětem rodiče, děti anebo si všimneme.*“ (informant č. 3) Informanti se shodují, že jako první začínají mapovat situaci. Probíhají individuální rozhovory s obětí šikany, se svědky a jako poslední provádějí rozhovor s agresorem. Zjišťují informace od ostatních pedagogů, případně i od rodičů účastníků šikany. Snaží se pracovat intenzivně a v krátké době. Lze tedy říct, že postup při odhalování šikany je následující: informace/podnět o šikaně, následuje mapování situace a individuální rozhovory s obětí, se svědky a s agresorem. Pokud je potřeba zjišťují informace od ostatních pedagogů a rodičů účastníků šikany.

Velmi často se poté agresor přizná ke všemu, co udělal „*jelikož máme podložené informace z rozhovorů se svědky a s obětí šikany a agresor nemá kam uhnout.*“ (informant č. 1)

Výzkumná dílčí otázka č. 3: Jak postupujete při řešení šikany?

Třetí dílčí výzkumná otázka se zaměřuje na postup při řešení šikany. Aby tato dílčí otázka mohla být zodpovězena, je potřeba znát odpovědi na šest tazatelských otázek (TO7 – TO 12)

Informanti se shodují, že se na základě rozhovorů snaží zjistit potřebné informace, které s kolegy, kteří tvoří školské poradenské pracoviště, společně řeší a domlouvají se na dalším postupu. Informují rodiče, „*od každého jedince, který je v tom nějak zainteresovaný, zveme zákonné zástupce a řešíme to s nimi.*“ (informant č. 3) Svolávají výchovnou komisi, kde se řeší kázeňský trest pro agresora, případně další zúčastněné žáky, pokud je to potřeba.

Na TO8 informanti odpověděli, že rodičům žáků nabízejí péči školního psychologa, „*pokud je to potřeba oběť šikany si přebírá náš školní psycholog.*“ (informant č. 2) Dále je důležité s obětí šikany a dalšími spolužáky ve třídě, v rámci třídnických hodin, pracovat i na sebeúctě a sebevědomí, protože „*když budou mít sebevědomí a sebeúctu ukážou, že se jich tyto věci netýkají.*“ (informant č. 2) S ohledem na toto tvrzení je další práce s obětí velmi důležitá.

V podobném znění lze odpovědět i na TO9, protože když má agresor „*sebeúctu a je v pohodě, tak nemá potřebu ubližovat.*“ (informant č. 2) Informanti dodávají, že agresori dostávají kázeňský trest, „*který je velmi často nevyhnutelný, ale je to pro ně výchovný důsledek svého jednání.*“ (informant č. 4)

Dále pracují tak, že o šikaně informují celou třídu a v rámci třídnických hodin toto téma řeší. Informanti také uvedli, že dělají preventivní programy na toto téma anebo na preventivní programy přizvou organizaci, která se zaměřuje na prevenci. (např. pedagogicko-psychologickou poradnu, středisko výchovné péče). Ve většině případů informanti nemuseli agresora šikany posílat do nějakých zařízení, a když ano, tak je to spíše z jiných důvodů, jako je například „*záškoláctví a rodinné problémy*“ (informant č. 4)

Lze tedy říct, že postup řešení šikany je následující: na základě rozhovorů s aktéry zjišťují potřebné informace, společně se školským poradenským pracovištěm se domlouvají na dalším postupu, informují rodiče účastníků šikany, svolávají výchovnou

komisi, kde je projednáván kázeňský trest, nabídnou péči školního psychologa a o celé situaci informují třídu, se kterou v rámci třídnických hodin dále pracují.

Výzkumná dílčí otázka č. 4: Co děláte pro předcházení šikany?

Poslední dílčí výzkumná otázka je zaměřena na činnosti, které by měly šikaně předcházet. Dílčí výzkumná otázka byla zodpovězena pomocí TO13.

Tato otázka je zodpovězena různorodě, avšak činnosti pro předcházení šikany jsou podobné. Informant č. 1 uvedl, že mají na škole různé kurzy, kterými jsou v rámci výuky žáci napříč různými ročníky prováděny. Tyto kurzy nesou název: Jsme parta, Tvorba kolektivu, Šikana, Zdravá výživa, Nebezpečí internetu, Holocaust a Můj chrám můj domov. Na tyto témata dochází do školy externisti, kteří se věnují prevenci. Dále informant zmínil vnitřní programy školy, které realizují spolu se školním psychologem, mezi které patří komunitní kruhy, kde řeší, co se v dané třídě zrovna děje, jaký tam je kolektiv atd. Tyto vnitřní programy se dějí dle potřeby. Také zmiňuje, že se žáci 6. tříd účastní adaptačního kurzu.

Informant č. 2 uvedl, že už ve 4. a v 5. třídách dělá programy, které jsou zaměřené na fungování a tmelení kolektivu. V 6. třídě pak společně s třídním učitelem a školním psychologem pořádají adaptační kurz. Dále uvádí, že k nim na preventivní programy dochází externista Petr Kadlec. V 7. třídě se žáci chodí podívat do Střediska výchovné péče Mimoza, aby měli povědomí o tom, co je to za zařízení. Také zmiňuje, že mají Dny zdravého životního stylu a na závěr dodává, že se různými metodami snaží společně s třídními učiteli tmelit kolektiv ve třídách.

Informant č. 3 uvedl, že spolupracují s organizací ACET, která jim zastřešuje veškeré preventivní programy, které se uskutečňují dvakrát do roka, vždy na určité téma. Konkrétně šikana a kyberšikana je rozdělená na dva programy na prvním stupni a na dva programy na druhém stupni. V 6. třídě dělají adaptační programy, které dělá pedagogicko-psychologická poradna. Na závěr dodává, že pokud vznikne nějaký intenzivní problém, objednávají preventivní program na míru.

Informant č. 4 uvedl, že preventivní programy mají od pedagogicko-psychologické poradny a organizace ACET. Na požádání třídních učitelů chodí sám dělat preventivní programy, kde tmelí kolektiv. Dále zmiňuje, že také pořádají v 6. třídě adaptační kurz a že mají různé dny např. Den her, Projektové dny pro třídu, tyto dny jsou zaměřeny hlavně na spolupráci v týmu.

Lze tedy říct, že školní metodici prevence pořádají mnoho preventivních aktivit, které buď sami vytvářejí, nebo jim na pomoc chodí organizace nebo externisti, kteří jsou specializováni na prevenci. Všichni informanti uvedli, že pořádají adaptační kurz, což lze považovat za velmi účinnou prevenci „*protože se zde vytvářejí situace, které je potřeba řešit společně, spojit se a spolupracovat, velmi to tmelí kolektiv.*“ (informant č. 4)

5.5 Diskuze – shrnutí výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření bylo na základě rozhovorů se školními metodiky prevence zjistit, jestli má podle nich délka praxe vliv na včasné rozpoznání šikany a také zjistit, jaké mají postupy při odhalování a při řešení šikany. Cílem bylo také zmapovat preventivní aktivity, které by měly šikaně předcházet.

Hlavní výzkumné otázky:

1. *Jak ovlivňuje délka praxe školních metodiků prevence včasné rozpoznání šikany?*
2. *Jaké jsou možnosti řešení šikany na druhém stupni základních škol z pohledu metodiků prevence?*

Aby mohly být zodpovězeny hlavní výzkumné otázky, bylo potřeba rozpracovat je do čtyř dílčích výzkumných otázek, jejich znění je následující:

DVO1: *Má délka praxe vliv na rozpoznání šikany?*

DVO 2: *Jak postupujete při odhalování šikany?*

DVO 3: *Jak postupujete při řešení šikany?*

DVO 4: *Co děláte pro předcházení šikany?*

Po zhodnocení dílčích výzkumných otázek nelze na první cíl výzkumného šetření odpovědět jednoznačně. Bylo by potřeba větší množství informantů, kteří by zodpověděli otázku „*Má délka praxe vliv na rozpoznání šikany?*“ Z informací, které byly zjištěny lze ale říct, že školním metodikům prevence přijde s ohledem na jejich délku praxe snazší šikanu rozpoznat.

Druhý cíl výzkumného šetření byl stanoven na zjištění, jak školní metodici prevence řeší šikanu na druhém stupni základních škol, jaké mají postupy při odhalování a při řešení šikany a jaké mají preventivní aktivity, aby k šikaně nedocházelo. Z informací, které byly zjištěny, vyplývá, že při odhalování šikany je postup následující. Jako první dostanou podnět k prošetření podezření. Dále začínají

mapovat situaci. Což znamená, že probíhají individuální rozhovory s obětí, se svědky a jako poslední provádějí rozhovor s agresorem. Zjišťují se také informace od ostatních pedagogů, případně i od rodičů účastníků šikany. Snaží se pracovat intenzivně a v krátké době.

Z informací, které byly zjištěny, vyplývá, že postup při řešení šikany je následující. Školní metodici prevence se na základě rozhovorů snaží zjistit potřebné informace, které s kolegy, kteří tvoří školské poradenské pracoviště, společně řeší a domlouvají se na dalším postupu. Informují rodiče o tom, co zjistili a přizvou si je do školy. Svolávají výchovnou komisi, kde se řeší kázeňský trest pro agresora, případně další zúčastněné žáky, pokud je to potřeba, také nabízejí péči školního psychologa. Dále pracují tak, že o šikaně informují celou třídu a v rámci třídnických hodin toto téma řeší.

Z rozhovorů vyplývá, že preventivní aktivity, které by měly předcházet šikaně, jsou následující. Různé programy, které se zaměřují na různá témata, např. Jsme parta, Tvorba kolektivu, Šikana, Zdravá výživa, Skrytá nebezpečí internetu, Kyberšikana aj. Na preventivní programy dochází externisti anebo je dělají sami školní metodici prevence. Organizují adaptační kurzy, chodí do třídnických hodin na komunitní kruhy, když je potřeba přizvou na preventivní program i organizace, které se na prevenci zaměřují. Podílejí se také na tvorbě různých akcí, jako je např. Den her, Projektové dny, Dny zdravého životního stylu aj.

Z vyhodnocených dílčích výzkumných otázek vyplývá, že byly zodpovězeny hlavní cíle výzkumného šetření bakalářské práce.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo pomocí odborných zdrojů charakterizovat pojmy, jako jsou šikana, oběť, agresor, formy šikany, následky šikany, prevence šikany a také vymezení funkce metodika prevence. Dále bylo cílem zjistit, jestli dle školních metodiků prevence má délka praxe vliv na rozpoznání šikany a jaké jsou možnosti řešení šikany z pohledu metodiků prevence na druhém stupni základních škol. Cílem bylo také zjistit, jaké mají preventivní aktivity, aby k šikaně nedocházelo.

Teoretická část se nejprve věnovala charakteristice šikany, kde byl vysvětlen rozdíl mezi šikanou a škádlením, dále zde byly přiblíženy stádia šikany, formy a příčiny šikany. Poslední část první kapitoly byla věnována diagnostice šikany a charakteristice účastníků šikany. Druhá kapitola vysvětlovala řešení šikany a s ní spojené následky. Ve třetí kapitole byla zmíněna prevence šikany, kde byl více přiblížen Program proti šikanování a Minimální preventivní program. Ve čtvrté kapitole byla práce zaměřena na školní poradenské pracoviště a jeho charakteristiku, kde byla především popsána funkce školního metodika prevence a poté další specializovaní pracovníci, kteří řeší šikanu ve škole.

Empirická část vymezila metodologii k výzkumnému šetření, dále pak výzkumný problém, cíle výzkumného šetření a výzkumné otázky. Dále interpretovala výsledky kvalitativního výzkumného šetření, které se uskutečnilo formou strukturovaného rozhovoru. Rozhovor proběhl se čtyřmi informanty, kteří pracují na pozici školního metodika prevence.

Při výzkumném šetření bylo zjištěno, že by bylo potřeba větší množství informantů, aby se jednoznačně potvrdil vliv délky praxe na rozpoznání šikany, ale ze zjištěných informací vyplynulo, že délka praxe má na rozpoznání šikany vliv. Dále byly zjištěny postupy při odhalování a při řešení šikany, a možnosti prevence. Stanovený cíl bakalářské práce, který je uvedený v *úvodu*, lze s ohledem na teoretická východiska a výsledky výzkumného šetření považovat za splněný.

Bakalářská práce dle autorky může posloužit k nahlédnutí do dané problematiky a to nejen prostřednictvím teoretické části, ale hlavně prostřednictvím výzkumného šetření, které bylo provedeno za účasti školních metodiků prevence, kteří mají se šikanou a jejím řešením zkušenosti.

Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje

- BEDRNOVÁ, E., NOVÝ, I. *Psychologie a sociologie řízení*. 3., rozš. a dopl. vyd. Praha: Management Press, 2007. 798 s. ISBN 978-80-7261-169-0.
- BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
- BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma: Jak bránit své dítě, praktický rádce pro rodiče, pedagogiky a vychovatele*. Praha: nakladatelství Albatros, 2006. 71 s. ISBN 80-00-01552-8.
- DAŘÍLEK, P. *Agrese a šikana u dětí a možnosti jejich zvládnutí*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 61 s. ISBN 978-80-244-3758-3.
- GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků: Prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 325 s. ISBN 80-7367-115-8.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3.
- KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.
- LOVASOVÁ, L. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 27 s. ISBN 80-86991-65-2.
- MAYROCK, A. *Jak přežít šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2016. 144 s. ISBN 978-80-252-1006-1.
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Potrál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
- ŘÍČAN, P., JÁNOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

- STRAUSS, A., CORBIN, J. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Parah: Porál, 2014. 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- TYŠER, J. *Školní metodik prevence: Soubor materiálů*. 1. vyd. Most: nakladatelství Hněvín, 2006. 104 s. ISBN 80-86654-17-6.
- VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 147 s. ISBN 978-80-7367-611-7.

Kapitola v monografii

- BENDL, S. Jaké následky může mít šikanování? In: RICHTEROVÁ, M., ZVÍROTSKÝ, M., BENDL, S. *Šikana v otázkách a odpovědích*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2022. s. 51. ISBN 978-80-7603-300-9.
- HENDL, J. Kvalitativní pedagogický výzkum. In: PRŮCHA, J. (Ed.) *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. s. 819-823. ISBN 978-80-7367-546-2.
- JÁNOŠOVÁ, P. Definování šikany. In: JÁNOŠOVÁ, P., Kollerová, L., ZÁBRODSKÁ, K., KRESSA, J., DĚDOVÁ, M. *Psychologie školní šikany*. 1. vyd. Praha: Grada, 2016. s. 25-40. ISBN 978-80-247-2992-3.
- PUŠKINOVÁ, M. Legislativa: Základní právní rámec činnosti školského poradenského zařízení. In: MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. a kol. *Výchovné poradenství*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 22. ISBN 978-80-7598-175-2.
- PUŠKINOVÁ, M. Standardní činnosti školního metodika prevence. In: MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. a kol. *Výchovné poradenství*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 41-43. ISBN 978-80-7598-175-2.
- PUŠKINOVÁ, M. Standardní činnosti školního psychologa. In: MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. a kol. *Výchovné poradenství*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 43-45. ISBN 978-80-7598-175-2.
- PUŠKINOVÁ, M. Standardní činnosti školního speciálního pedagoga. In: MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. a kol. *Výchovné poradenství*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 45-47. ISBN 978-80-7598-175-2.

- PUŠKINOVÁ, M. Standardní činnosti výchovného poradce. In: MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. a kol. *Výchovné poradenství*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 40-41. ISBN 978-80-7598-175-2.
- RICHTEROVÁ, M. Jaké následky může mít šikanování? In: RICHTEROVÁ, M., ZVÍROTSKÝ, M., BENDL, S. *Šikana v otázkách a odpovědích*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2022. s. 51-52. ISBN 978-80-7603-300-9.

Elektronické zdroje

- KOPECKÝ, K., KREJČÍ, V. Kyberšikana. In: *Rizika virtuální komunikace* [online]. 2010 [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: https://archiv.zsstipa.cz/informace/ke_stazeni/enebezpeci_a5_3.pdf
- MŠMT. Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu. In: *Pražské centrum primární prevence*. [online]. 2010 [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/16437/download/>
- MŠMT. Metodický pokyn č. 24 246/2008-6. In: *Metodický pokyn ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*. [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/7320_1_1/download/
- MŠMT. Minimální preventivní program. In: *č. j. 21291/2010-28 Metodická doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízení*. [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/Metodicke_doporuceni_uvodni_cast.doc
- MŠMT. Školní šikana, příloha č. 6 In: *Msmt.cz* [online]. 2016 [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/Priloha_6_Skolni_sikana_2020.doc
- NEŠPOR, Z. Agrese. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 2018 [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Agrese>
- NEŠPOR, Z. Prevence. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Prevence>
- PEDAGOGIKA UČITELŮM A STUDENTŮM. Šikana. In: *Speciální pedagogika: Etopedie* [online]. 2019 [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: <https://skolni.eu/specialni-pedagogika/etopedie/sikana/>

POLICIE ČR. Šikana: Rodiče pozor! Šikana mezi dětmi je skryté nebezpečí!. In: Preventivní informace. [online]. 2 [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>

ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE. In: Národní ústav pro vzdělávání. [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/projekty/rspp/skolni-metodik-prevence.html>

ŠKOLNÍ PSYCHOLOG. In: Národní ústav pro vzdělávání. [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/projekty/rspp/skolni-psycholog.html>

ŠKOLNÍ SPECIÁLNÍ PEDAGOG. In: Národní ústav pro vzdělávání. [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/projekty/rspp/skolni-specialni-pedagog.html>

VÝCHOVNÝ PORADCE. In: Národní ústav pro vzdělávání. [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/projekty/rspp/vychovny-poradce.html>

ZÁKON č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. In: *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s.r.o. 2010-2024 [cit. 2024-04-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

Seznam příloh

Příloha 1: <i>Otázky k rozhovorům</i>	56
Příloha 2: <i>Ukázka rozhovoru</i>	57

Přílohy

Příloha 1: Otázky k rozhovorům

1. Myslíte si, že délka Vaší praxe má/měla vliv na rozpoznání šikany?
2. Přijde Vám snazší rozpoznat šikanu s ohledem na délku Vaší praxe?
3. Kolik případů šikany jste již za svou praxi řešil/a?
4. Jak často řešíte šikanu na Vaší škole?
5. Jaký typ šikany nejčastěji řešíte? Převažuje fyzická, psychická nebo kyberšikana?
6. Jaké máte postupy při odhalování šikany?
7. Jaké máte postupy při řešení šikany?
8. Jakým způsobem pracujete s žáky, kteří jsou šikanováni?
9. Jakým způsobem pracujete s žáky, kteří jsou agresory šikany?
10. Jak řešíte šikanu s rodiči oběti a s rodiči agresora, a pedagogy?
11. Řešíte šikanu následně s celou třídou? Jak?
12. Posíláte účastníky šikany do nějakých zařízení? Jakých?
13. Jaké máte preventivní aktivity, aby k šikaně nedocházelo?

Příloha 2: Ukázka rozhovoru – přepis rozhovoru s informantem č. 2

Myslíte si, že délka Vaší praxe má/měla vliv na rozpoznání šikany?

„Rozhodně ano“.

Přijde Vám snazší rozpoznat šikanu s ohledem na délku Vaší praxe?

„Rozhodně ano, a právě rozpoznat šikanu a odlišit ji od toho, že dítě sklízí to, co zaselo. Například rodiče dají podnět k prošetření panu řediteli, že se jejich dceři nebo synovi děje tohle a tohle, ten to předá mně. Já to začnu rozklíčovat, zjišťovat, co se kde děje. A pro ty rodiče to někdy bývá dost těžký skousnout, že to dítě zaselo a teď sklízí. Že těm dětem už tak strašně vadilo, jak se k nim chová, že se domluvily a vrátily mu to.“

Kolik případů šikany jste již za svou praxi řešil/a?

„Jako čistý, opravdu šikany?“

„Ano“

„To je na prstech, protože velmi často ty děti sklízí to, co zasejí. Já si myslím, že 5 případů šikany, které jsem musela vyřešit velmi rychle, protože tam opravdu šlo o fyzické napadání a bylo to nehezky, v postatě i psychická šikana, navádění třídy k ignoraci.“

Jak často řešíte šikanu na Vaší škole?

„Vyloženě šikanu řeším poslední dobou zřídka, asi to nebude ani jeden případ za rok. Řeším toho hodně, to jo, ale není to klasická šikana. Ale dost často se stává, mě teď tak napadlo, že se to přesouvá na sítě a to poté dělám program se třídou, popovídám si s nimi, kde je informuji, že pokud mají nějaké důkazy a mají pocit, že je to kyberšikana, tak to musí řešit s policií, protože nemám pravomoc žákům lézt do mobilu. A já budu ve škole ošetřovat to, aby to nezhoršilo klima v té třídě anebo mezi třídami. Ted' si vzpomínám, že jsme tady měli stalking, jsou to tak 3 roky zpátky. Starší holka obtěžovala mladšího kluka, konzultovali jsme to i s policií.“

Jaký typ šikany nejčastěji řešíte? Převažuje fyzická, psychická nebo kyberšikana?

„Řešila jsem minimálně dvě fyzické šikany, ale to už je tak dlouho, to je tak 10 let. Jinak je to spíš to, že to dítě přijde a že se mu někdo posmívá, že ho ignorují. Ted' teda do toho hodně přijdou ty sociální sítě, což je výrazně horší, protože oni neumějí vypnout mobil

a někoho si zablokovat a říct si mně to je jedno ať si o mně píšou, co chtějí. Neuměj to. Snad se to v budoucnu zlomí a zjistí, že tudy cesta nevede.“

Jaké máte postupy při odhalování šikany?

„Jako první jdu za třídním učitelem. Nebo takhle podle toho, kde se to děje. Když se to děje venku, tak tam toho moc nezmůžu. Když se to děje ve třídě, poprosím třídního i ostatní učitele, ať se tam na to zaměří. Vyberu si kamarády, zeptám se jich, jak vidí celou situaci. Vezmu si tu oběť, jak to vidí. Vše si zapisuju, nechávám je to pak i podepsat, zda s tím takhle souhlasí. Pak si teprve vezmu agresora, popovídám si s ním. Buď to skončí tím, že mu dojde, že dělá špatné věci, nebo v tom pokračuje. Pak pokračujeme výchovnou komisí. Sejdeme se s panem ředitelem, třídním učitelem, rodiče a dítě. Zatím jsme to vždy vyřešili a nemuseli jsme to hnát dít.“

Jaké máte postupy při řešení šikany?

„Když se něco děje ve třídě, zkouší to vyřešit třídní učitel, ale když je to vážnějšího charakteru řeším to já. To stejné když je to mezi třídami. Probíhají individuální rozhovory. Oznamuji rodičům, co jsem zjistila. Pozvu si je do školy. Řešíme to s výchovnou komisí – třídní učitel, výchovný poradce nebo psycholožka a já, případně se to řeší s ředitelem.“

Jakým způsobem pracujete s žáky, kteří jsou šikanováni?

„Velmi často si šikanované děti přebírá naše psycholožka. Já poslední dobou mnohem víc pracuju s dětmi, kterým je ubližováno, se slovy děcka já nezabráním všem útočníkům, které potkáte ve svém životě, jediný co vy můžete dělat je učit se odolnosti, abyste to dokázali odpinknout, abyste se dokázali nadechnout, a ve finále se vám to už vůbec nebude dít. Protože ukážete, že vás se tyhle ty věci netýkají.“ Jo, to znamená, že pracujeme na sebeúctě, mám výchovy ke zdraví v 8. a 9. třídě, tam pracujeme na psychické odolnosti, sebeúctě, sebevědomí. Říkám „hele když jste sebevědomí, máte sebeúctu, tak si na vás už nikdo nedovolí, jen co vlezete do dveří, tak to na vás bude vidět, že to nemá smysl zkoušet, ale když tam přijdete sešlapaný, jak hromádka neštěstí, tak je jasný, že si každý na vás ještě šlápne, je to o vás a já nedokážu zabránit, aby se vám to v životě nestalo. Když se to nenaučí řešit ve 4. třídě, tak se jim to stane v 7. třídě znovu, pak půjdou na střední a stane se jim to zas. Pak to za ně bude řešit maminka, tatínek, paní učitelka dokud se to nenaučíte řešit oni sami. Jsou to lekce, musí se s tím

poprat, tak to musí brát. Oni se většinou v 9. třídě tomu smějí a už se objímají s tím, kdo se jim posmíval a tak. V té 7. třídě se právě snažím těm rodičům říct „nechte je být, ať si to mezi sebou vyřeší a naučí se to řešit.“

Jakým způsobem pracujete s žáky, kteří jsou agresory šikany?

„Také si je přebírá naše psycholožka. Tady mluvím hodně o sebeúctě. Říkám podívej, když je člověk v pohodě a má nějakou sebeúctu, tak nepotřebuje ubližovat. To znamená, že když mi tady sedí někdo, kdo ubližuje, tak já vím, že má nějaký problém a má úplně stejný problém, jako ten, koho šikanoval. Ta oběť se narodila a má málo energie, tenhle ten agresor jí má zas hodně a oni se v té třídě přitahují. Kdykoliv se přitáhnou, protože to tak je, oni jsou oba dva v životě nespokojený. Když jsem spokojená, tak nepotřebuju ubližovat a když jsem spokojená, tak nikoho ani nenapadne, že by to na mě mohl zkoušet, protože je to ze mě cítit. Takhle se snažím, aby to pochopili. Minule jsem tady měla kluka, řekla jsem mu, že chápu, že je naštvaný na rodiče, ale že to nemůže odnášet holka, která za to vůbec nemůže. To jsem na ně při hodině, protože mě to nadzvedlo, já normálně na děti nekřičím. Ale říkala jsem, kde je sebeúcta člověka, který si neustále na někom potřebuje vybíjet svůj vztek. To je dítě, které má nějaký velký problém. No, za dva dny jsem si ho vzala stranou a říkala jsem mu, že jsem to asi přehnala, on mi řekl, že v pohodě, že si to uvědomil. Takže někdy se na ty děti může takhle malinko drsněji, protože jim to doje.“

Jak řešíte šikanu s rodiči oběti a s rodiči agresora, a pedagogy?

„Někdy ty drobnosti stačí vyřídit telefonem, ale pokud je to něco vážného, nebo je to opravdu šikana, tak je to buď u mě, nebo u pana ředitele v ředitelně. Podle toho jestli ten podnět k řešení dostal pan ředitel, pak se to řeší v ředitelně. Nebo jestli jsem ten podnět dostala já, tak pak to tady řeším já u sebe v kanceláři, přizvu si k tomu dalšího metodika, který se tu zaučuje anebo naši psycholožku, třídního učitele a rodiče.“

Řešíte šikanu následně i s celou třídou? Jak?

„Ano, šikanu s celou třídou řeším. Chodím do tříd, mám na prvním stupni hodinu osobnostně sociální výchovu, což jsou takový práce, kdy třídní učitel pracuje s kolektivem – co se jim daří, co se nedaří atd. A já tam chodím dělat programy, dělám je preventivně, abych ty třídy poznala. Začínám v 5. třídě, abych zjistila, jak ta třída funguje, pak když se něco děje, tak tam jdu udělat právě program na šikanu, aby si

uvědomili, že když je to pro jednoho sranda, pro druhého to být nemusí. Pak žáky vezmu před svojí kancelář, kde mám nástěnku, abych jim ukázal můj postup, když se něco dozvím a co se s tím děje dál. Jinak máme preventivní programy např. Petr Kadlec – Etika mezi světy. On má velmi dobře zpracovanou kyberšikanu, takže to nechávám na něm. Dochází sem už 10 let. Ale klasickou šikanu a její prevenci si myslím, že umím udělat dobře, takže tu dělám sama. Někdy se stává, že si třídní učitelka pozve Středisko výchovné péče Mimozy na program nebo poradnu.“

Posíláte účastníky šikany do nějakých zařízení? Jakých?

„První jdou k naší psycholožce, a když to nepomůže, tak máme možnost Střediska výchovné péče Mimózy. Par děti jsme měli také v Pyramidě, ale ty tam byly spíš kvůli záškoláctví a tak. Jednou jsme měli dítě, které odešlo do výchovného ústavu, ale také to nebylo kvůli šikaně, ale z rodinných problémů. Zkrátka velmi úzce a dlouhodobě pracujeme se střediskem výchovné péče.“

Jaké máte preventivní aktivity, aby k šikaně nedocházelo?

„Takže už do 4. a 5. třídy chodím dělat programy, abych poznala fungování třídy a tmelila ji. V 6. třídě jezdíme na adaptační kurz s třídním učitelem a s psycholožkou, kde mají zátěžové činnosti, kdy se ta třída musí spojit, spolupracovat, což je někdy dost náročné. Pak tady máme preventivní programy, které dělá Petr Kadlec. V té 6. třídě chodím ještě na hodinu, abych viděla, jak to tam funguje. V 7. třídě se jdou podívat do Mimozy, aby měli povědomí o tom, co je to za zařízení. Máme Dny zdravého životního stylu, kde třídy tvoří společně různé aktivity. Snažím se společně s třídními učiteli tmelit třídy. Takže si myslím, že proto tady toho neřešíme tolik a když, tak maličkosti, než závažné věci.“